

Մ. ԳԱՊԵԱՆ

107

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ՏԱՍՆԻՆԸ ՏԱՐՎԱ
ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

9(47.925)

7-23

171

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ՑԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՅՅՄ 5 OCT 2011

9(47325)

7-23

Մ. ՊԱՊՅԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ
ՏԱՍԵՆԻՆԸ ՏԱՐՎԱ
ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

6296 9
39

М. ПАПЯН
СОВЕТСКАЯ АРМЕНИЯ
ЗА ДЕВЯТНАДЦАТЬ ЛЕТ

Государственное издательство политической литературы
Ереван ● 1939

Հայ ժողովուրդը ամենաՀին ժողովուրդներից մեկն է, շատ ավելի Հին, քան այժմյան յեւրոպական մի շարք ժողովուրդները:

Հայաստանն իր աշխարհադրական դիրքով ընկած է Արևելքի և Արևմուտքի ապրանքափոխանակության և առևտրի համար ամենահարմար ճանապարհների հատման կետում և ունենալով ընական հարստությունների հսկայական միջոցներ, դարեր շարունակ հանդիսացել է անվերջ ճակատամարտերի և արշավանքների թատերաբեմ: Նրա վրա արշավել են՝ բյուզանդացիների, բարբելացիների, արաբների, ոսմանների, մոնղոլների և շատ ուրիշ կողուպտիչների, բռնակալների, արհախում հարկահանների վրահակներն ու հորդանները: Մական Հայ ժողովուրդը շարունակ հերոսաբար պայքարի յե նետվել բոլոր տեսակի կեղեքիչների դեմ, հանուն իր ազատության, իրավունքների, հարազատ հայրենի հողի պաշտպանման:

Հայ ժողովուրդը դեռ ուշքի չեկած, մեկ պատերազմական մրրիկից հետո վրա եյին հասնում մյուս բռնապետների ավերումները, վորոնք բարբարոսաբար քանդում և ավերում եյին ստեղծագործ Հայ ժողովրդի կուլտուրան, հանչտակում եյին նրա հալալ աշխատանքից և արդար վաստակից դոյացած ունեցվածքը: Նշված հարստահարիչներին փոխարինում եյին ներքին՝ հայրենի կեղեքիչները՝ ֆեոդալները, իշխանները, հողեւորականությունը և սրանց կամահատարները, վորոնք մտրակում եյին Հայ աշխատավոր

դուրացուն նույն անդթությամբ և ուժով, ինչպէս գործած
էինն ոտար կեղեքիչներ ժտրակն ու սուրբ: Նրանք յեղել են
մեկը մյուսից դատան և արնախում:

Այս բոլորից բացի՝ վրա հասաւ ուստական ցարիզմի,
նրա ուղղամտութեան իմպերիալիզմի նողկալի տիրա-
պետութիւնը, վորի ամենադատան լծի ու կրնկի տակ
այլելի քան հարյուր տարի հեծում եր տաղանդավոր հայ
ժողովուրդը—Հայաստանի աշխատավորութիւնը:

Յարիզմը վոչ մի միջոցի առաջ կանգ չեր առնում իր
խարխուլ հիմքերը ամուր պահելու, իր պետական փտած մե-
քենան ամբայնելու համար: Այդ նպատակով կազմակեր-
պում եր աղբամիջյան կռիւներ ու կոտորածներ, գլխաւոր-
ում եր հրեական ջարդերը նախապատրաստելու գործը:

Յարիզմի տիրապետութեան տարիներին հայ ժողովուր-
դը, մնացած վոքը ազգութիւնների (հրեաների, ուլթեկ-
ների, կիրգիզների, տաճիկների, վրացիների, թիւրքերի)
նման դատապարտված եր ամեն տեսակի հալածանքների,
ճնշման ու շահագործման, մասսայաբար աղքատանում ու
ընչազուրկ ելին դառնում հալալ ու քրտնաջան աշխատանք
կատարող աշխատավորները: Յարական վոստիկանութեան,
չինոյնիկների, ճորտատեր կալվածատերերի, դուրդական
աստիճանավորների, հողուր կեղեքիչների շնորհիվ մեծ չա-
փերի յեր հասել անտերների, վորբերի, աղքատների, լաց
ու կոծով ապրողների թիւը: Հայաստանը դարձել եր դարկ-
վածների, զրկվածների, վողբի ու վորբի հայրենիք: Այն
ժամանակվա կացութիւնը, աշխատավորների դրութիւնը՝
մի քանի տողերի մեջ այսպէս և նկարագրել հայ ժողովրդի
տաղանդավոր բանաստեղծ անմոռաց Հովհաննես Թումա-
նյանը.

«Մանի, մանի, ճոխարակ,
Նստենք բանի, ճոխարակ,
Անտերին տեր, ճոխարակ,
Վորբերին հեր, ճոխարակ:

Լուսնի լուսով մանեմ յես,
Սպիտակ վոստեր անեմ յես,
Սղբատ որով ու լացով,
Վորբեր պահեմ մանածով»:

Շարունակում ե .

«Վաղուց թեև իմ հայացքը անհայտին ե ու հեռվում,
Ու իմ սիրտը իմ մաքի հեռ անհուններն ե թափառում,
Բայց կարոտով ամեն անգամ յերբ դառնում եմ դեպի քեզ,
Մղկտում ե սիրտս անվերջ քո թառանչից աղեկեզ,
Ու գողթական զավակներդ լուռ շարքերից ուժասպառ,
Յեվ դուռերից և շեներից՝ տխուր, դատարկ ու խաւար,

Չարկված հայրենիք,
Չրկված հայրենիք:

Խնկում են մաքիս հանդեպ բանակները անհամար,
Տրտում են քո յերեսը, քո դաշտերը ծաղկավառ,
Ու ջարդարար վոճակները աղաղակող վայրենի,
Ավարներով, ավերներով, ինչույններով արյունի,
Վոր դարձրին քեզ մշտական սե ու սուգի մի հովիտ,
Խեղճ ու լալկան քո յերգերով, հայացքներով անժպտալ,

Վողբի հայրենիք,
Վորբի հայրենիք»:

Միանդամայն հասկանալի յե այն ժամանակվա տխուր,
խաւար, դատարկ, ուժասպառ, լալկան, անժպտալ հայրենի-
քի դրութիւնը:

Հայ ժողովրդի և Հայաստանի աշխատավորութեան
կյանքի անտանելի պայմանները շարունակելիցին հակահեղա-
փոխական դաշնակցական-մարտկերիստ բանդիտներ յերա-
պետութեան մոռալ տարիներին ևս, վորոնք այժմ հնու-
թիւնների արխիւին են նետված անվերադարձ կերպով:

Հայ ժողովրդի ամենավոխերիմ թշնամի դաշնակցական
տիրահոչակ պարոնները՝ անդր-Փրանսական իմպերիալիզ-
մի հովատարիմ վարձու շները, իրենց իմպերիալիստ տերե-
րի ցուցումով և աջակցութեամբ կազմակերպել ելին՝ մարդ-
կութեան պատմութեան մեջ չտեսնված և նմանը չունեցող

ամեն տեսակի զազրելի դործեր: Մեծը, թալանը, կողոպուտը, աղբամիջյան հայ-թուրքական, հայ-վրացական կոտորածները յերկիրը հասցրել էյին լրակատար կործանման և աշխատավորութեանը՝ Ֆիզիկական վոչնչացման յեզրին:

Այն պահին, յերբ համաշխարհային իմպերիալիստական տեսական սրատերազմի պատճառով յերկրի ժողտնտեսութեանը քայքայվել և դաշնակցականների տիրապետութեան տարիներին ուղղակի կործանման աստիճանի յերհասել, այդ պահին մտրակները հարվածների տակ թալանում էյին աշխատավոր շինականի վերջին ունեցվածքը, վորպէսզի լցնէյին պահեստները և վերկէյին իրենց՝ ըսպէս առ ըսպէս սպասվող կատաստրոֆայից: Այդ ժամանակ արդեն դանակը վոսկրին եր հասել, աշխատավոր ժողովուրդը բուն ատելութեամբ եր լցվել զիշատիչ գայլերի—արյունառուշտ կառավարիչների հանդեպ: Դաշնակցականների վերջին ու ամենախիստ միջոցները չէյին աղբում աշխատավորութեան վրա, պայքարը ընթանում եր ճակատ առ ճակատ, կառավարութեանը կանգնած եր խորտակման առաջ: Այդ մասին ե վկայում ստորև նշված զեկուցադրերից մեկը, ուղղված դաշնակցական ներքին և զորական նախարարներին, վորի մեջ ի միջի այլոց ասված ե.

«Դավառումս անպատասխանատու զինված խմբերի թիվն որեցոր ավելանում ե, այժմս գոյութեան ունեն (ցույց ե տալիս 12 խմբապետների անունները: Մ. Պ.) խմբեր, վորոնք պետական գույքերով և գեներբով մտնում են գյուղերը, գոռով բռնագրավում են աները, դուրս վոնդում գյուղացիներին, խլում նրանց գույքերը, ահ ու սարսափը ավեճաբեք ե: Ձեր կարգադրութեամբ մեր միլիցիայի մեծագույն մասը գտնվում ե Ալեքսանդրապոլի գավառում, մեր ուժերով հնարավոր չե գտել այդ անարխիան: Այս պարագաներում մենք հնարավորութեան չունենք վոչ

գործին հաց, վոչ ել յերկարութեան վառելիքայտ հասցնելու: Այս դրութեանը յերկար չի կարող շարունակվել, ժողովուրդը գրված ե այս ամենից: Պետական ամբարը բոլորովին դատարկ ե, նման պայմաններում ժողովրդից հաց գանձելը անհնարին ե: Պետական ապարատը հիմնովին քանդվում ե:

Այս դրութեան մասին քե Ձեզ և քե այլ վարչութեան՝ մեր բոլոր դիմումները անհետևանք են մնացել: Մենք անկարող ենք նման պայմաններում պատասխանատվութեան հանձն առնել:

Այսու խնդրում ենք Ձեր շտապ և վճռական կարգադրութեանը: Նման պայմաններում կատաստրոֆան անխուսափելի յե, վորից հետո ամեն ինչը ուղկվինք»:

Ալեքսոլի Ձեմատվո. նախ. ստորագրութեան

22-ին նոյեմբերի 1920 թվին

(Պետարեիվ, Փոնդ № 77, դործ № 51, էջ 760)

Դաշնակցական նախարարների միջոցառումները ինչքան կտրուկ և վճռական լինէյին, իրուր եր, նրանք կյանքի կողմից դատապարտված էյին վոչնչացման: Այսուամենայնիվ դատակարգային թշնամին, թեկուզ իր մահամերձի վերջին շրջանում, ավելի կատաղի յե դատնում: Հենց այդ մահամերձ շրջանում իմպերիալիստական պետութեանների հրվատարիմ ծառաները, իրենց «վերջնական» նպատակի՝ «ծովից ծով» Հայաստան ստեղծելու սիրահարները ուղում էյին վերահաս կատաստրոֆայից դուրս գալ ազրբեջանյան ուղիաշխատավոր ժողովրդին կոտորելու, թալանելու, նրանց դյուղերն ու շենքերը հրկիզելու միջոցով: Յուրաքանչյուր աշխատավորի սիրտը ճմրվում և ատելութեամբ ե լցվում, հիշելով դաշնակցական բանդիտների հրեշավոր արարքները: Նրանց զգվելի դործունեյութեան մասին ե վկայում

անսուցիչ Հյուսիսային Ալյուսկա Զադեյի 1920 թվի հունվարի 23-ի հեռագրերը՝ ուղղված Բազմի պառլամենտին, վորի մեջ ասված է՝

«Հեռագրում ենք յերկրորդ անգամ: Չանդեզուրի վոչնչացման յենթակա մուսուլմանները հղում են բարի առողջութեան ցանկութեան: Վորքան ել գրանդեզուրցիները վորքային, նրանց հառաչանքները մնացին ձայն բարբառո հանապատի ու լեռների կիրճերից այն կողմը չանցան: Կտրված են կանանց ստինքները, յերկիսաները թափված են, դրոխներն ու մարմինները կտրված, արյունաչաղախ: Դաշնակցականների ձեռքը ընկած գեղեցիկ աղջիկները բռնաբարվում են... Յեթե կանալարութեանը արտակարգ միջոցներ ձեռք չառնի, մուսուլմանները կորած են»:

(Գեո-արխիվ, Փոնդ № 3, գործ № 478, էջ 61)

Դաշնակցական ավադակների շայկան ավելի հեռու յե գնում: Հաշուութեան պայմանադիր կնքելու ժամանակաշրջանում ավելի կատաղի կերպով կոտորում է աղբրեջանահան աշխատավորութեանը:

Դաշնակցական «կառավարիչները» խորամանկ ու սանձարձակ արարքների մասին ե վկայում Աղբրեջանի արտաքին գործերի մինիստրի 1920 թվի հունվարի 22-ի հեռագրերը՝ ուղղված դաշնակցական արտաքին գործերի մինիստրին: Նրա մեջ ասված է.

«Հայաստանի կառավարութեան գործերը, զինված հրոսակային բանդաների հետ միասին՝ Չանդեզուրից Շուշի գալառի ուղղութեամբ սկսել են հարձակողական գործողութեաններ, ընդվորում նրանց շարժման ճանապարհի վրա ընկած մուսուլմանական դյուղերը յենթարկված են կոտորածի, վորոնցից իննը թաղանթված են վերջին օրերս: Բուռն կերպով բողո-

քելով դրա դեմ, անհրաժեշտ եմ համարում Ձեզ հայտնելու հետևյալը.—1919 թ. նոյեմբերի 23-ին՝ Աղբրեջանի և Հայաստանի կառավարութեանների միջև հաշուութեան համաձայնութեանը ստորագրելուց հետո և դրան հաջորդող ժամանակամիջոցում Չանդեզուրի գալառի շրջանում դաշնակցական գործերի կողմից վոչնչացված է մոտ քառասուն դյուղ...»:

Ինչքան ուղում եր, թող Աղբրեջանի արտաքին գործերի մինիստրը փաստերը կոնկրետ նշեր և դեպքերը հուլիս նկատագրեր, միևնույն եր, դաշնակցական կանխախնիքը՝ Նժդեհը և նրա նման ավազակները առանց խղճի խայթ դրալու կոտորում ելին անխնա: Այդ մասին ե վկայում 1919 թ. նոյեմբերի 30-ի՝ Նժդեհի հրամանը՝ ուղղված Ղախանի, Գրեզեվադի, Տաթևի գործառնների պետերին: Նրա մեջ ասված է.

«Կրակի մատնել, այրել Փիրելուից դեպի արևմուտք դռնվող մուսուլմանական բոլոր դյուղերը: Գրոհների ժամանակ գործածել մեծ քանակութեամբ ուժանակ և սլաթութեցիկ տակառ: Նշաննուութեանը կատարել կարբիդային լամպերով, դունամոր խաբուցիներով և դինամիտային փամփուռաներով:

Ղախան-Գրեզեվադ-Գողթանի ռադմական ուժերի ընդհանուր հրամանատար՝ Նժդեհ»:

Ահա այսպես ելին վարվում դաշնակցական մաուդերիսաները աղբրեջանական և վրացական աշխատավորութեան նկատմամբ: Նույնը կատարվում եր աղբրեջանական, մուսուլմաթականների և վրացական մենչեիկների կողմից: Անվերջ կոտորում ելին հարևան աշխատավոր ժողովուրդներին, հանուն մի բուռ բուրժուա-կալվածատերերի-կուրակ-առևտրականների շահերի, ի հաշիվ աշխատավորների բնաջնջման ու կեղեքման ավելի հարստանում ելին մի խումբ շահագործողները և խմբապետ մաուդերիստները:

Այն ժամանակ, յերբ հողագործ աշխատավորները կտրոտ ելին մի կտոր հացի, անվում ելին կանաչով, հազարներով կոտորվում ելին սովից, տիֆ հիվանդութիւնից, դաշնակցական մատուցելիստներին ամենափոքր աստիճանավորներից սկսած մինչև ամենախոշորները լողում ելին շոայլուժյան ու ցոփ կյանքի մեջ: 1919 թիւին՝ դաշնակցական պառլամենտի պատերի տակ համաքլամ կիսակենդան ու սովի յենթակա բաղմութեան աչքերի առաջ զինվորական աստիճանավորները շոայլում ելին հակաշահան միջոցներ, ամեն որ քեֆ ու խնձույք ելին կաղմակերպում: Յերևանի ճաշարաններից մեկում կաղմակերպված քեֆի ժամանակ խմբապետի ձիուն զիջմիջով փրպլ են ուտեցնում և դուռում են՝ «Չանդիրասար ատլեչայետ»:

Այսպես եր դաշնակցական տիրապետութեան տարիներին: Դաշնակցական հրեշները յերկիրը դարձրել ելին ավերակներին, վորբերին, համաճարակ հիվանդութիւններին, դերեզմանոցներին վայր: Գյուղատնտեսութիւնը, առանց այն ել աննշան արդյունաբերութիւնը հասցրել ելին անկման, վարելահողերը դարձրել ելին անմշակ, կործանման յեղրին եր հասել հայ ժողովրդի դարերից իվեր ստեղծագործ կուլտուրան, դրեթե լիկվիդացիայի ելին յենթարկվել դարձրեցները, աշխատավորներին վաղվա կենդանի մնալու հուսերը կտրված ելին: Միայն Հոկտեմբերյան Մոցիալիստական մեծ հեղափոխութեան լույսի տակ, Լենինի—Ստալինի ամենահաղթ կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, ուսս մեծ ժողովրդի ոգնութեամբ, հայ ժողովուրդը գտավ իր իսկական փրկութիւնը, իր յերկիրը հայտարարելով Խորհրդային:

1920 թիւին Հայաստանի խորհրդայնացման ատթիվ ընկեր Ստալինը գրեց.

«Տանջված ու բազմաչարչար Հայաստանը, Անտանտի ու դաշնակների վաղորմածութեամբ սովի, քայքայման ու գաղթի մատնված, —բոլոր «բարեկամների» կողմից խաբված այդ Հայաստանն այժմ իր

փրկութիւնը գտավ այն բանում, վոր իրեն հայտարարեց խորհրդային յերկիր: Վոչ Անգլիայի, հայկական շահերի «դարավոր պաշտպանի» կեղծ հավաստիացումները, վոչ Վիլսոնի տխրահուշակ տասնչորս կետերը, վոչ Ագգերի Լիգայի լայնագործ խոստումները՝ Հայաստանի կառավարման, նրա «մանդատով» չկարողացա՛ն (և չեյի՛ն կարող) փրկել Հայաստանը կտորածից ու ֆիզիկական բնաջնջումից, — միայն խորհրդային իշխանութեան գաղափարը խաղաղութիւն և ազգային վերածննդի հնարավորութիւն բերեց Հայաստանին... Թող գիտեան բոլոր նրանք, ում հարկ ե գիտեմալ, վոր այսպես կոչված՝ հայկական «պրոբլեմը», վորի վրա ապարդու կերպով գումլս ելին ջարդում իմպերիալիստական դիվանագիտութեան հին գայլերը, իվինակի յեղավ լուծելու միայն խորհրդային իշխանութիւնը»:

Հայ աշխատավորութիւնն ու Հայաստանի ժողովուրդը, վորոնք ընդունակ են յեղել բոլոր տեսակի նվաճողներին ու հալչտակիչներին դեմ անդուլ պայքարելու, հանուն իրենց ազատագրման, լայն իրավունքի ու ստեղծագործ աշխատանքի, նույն տենչով ել պայքարում ելին հակահեղափոխական Դաշնակցութեան դեմ:

Հայաստանի աշխատավորութիւնը Լենինի—Ստալինի փառապանծ կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, յեղբայրական ժողովուրդների ոգնութեամբ, 1920 թիւի նոյեմբերյան որբերին վոչնչացրեց դաշնակցական բանդաները: Հայաստանին փրկութիւն բերեց մեր լայնածավալ հայրենիքի անպարտելի Կարմիր Բանակը՝ Կիրովի, Որջոնիկիճեյի, Միկոյանի առաջնորդութեամբ:

Խորհրդային իշխանութիւնը իսպառ վերացրեց ազգամիջյան կոտորածները, սովը, աղքատութիւնը, համաճարակ հիվանդութիւնները, տղիտութիւնը, իրավունքների անհավասարութիւնը և այլն:

Բնության կողմից ստեղծված բարիքները ի՞նչ սպաս դըր-
վեցին մարդկության ողորդործմանը, խոսքն ու անմշակ
հողերը դարձվեցին պիտանի և բերքառատ, աշխատավորու-
թյունը դիմեց աշխատանքի, կյանքը դարձավ ուրախ ու
ծաղկուն: Խորհրդային Հայաստանի աշխատավորութունը,
մեր անծայրածիր հայրենիքի բազմազգ և բազմամիլիոն ժո-
ղովուրդների համերաշխ ընտանիքում, Լենինի—Ստալինի
անպարտելի դրոշմ ձեռքին, փոքեորության ու խանդավա-
ռության զգացմունքով լցված, հաստատ համոզված ազգիա-
լիքմի հաղթանակներին՝ դնում է դեպի յերջանկության նո-
րանոր բարձունքները:

Հայ ժողովրդի ազատարար, մեր հայր ու բարեկամ
մեծ Ստալինի ղեկավարութեամբ ու ամենորյա ոգևության
չնորհիվ՝ ամբողջապես փոխվել է Հայաստանը: Ամեն ինչից
զուրկ, քայքայված ու ավերված նախկին Հայաստանը դար-
ձել է արդյունաբերապես զարգացած հանրապետութուննե-
րից մեկը:

Նախկին Հայաստանը զուրկ էր ծանր արդյունաբերու-
թյունից: Յերևանում կային մի քանի մանր-մոռն գործա-
րաններ մի քանի տասնյակ բանվորներով: Այդպիսիներից
էր՝ Շուստովի կոնյակի գործարանը 40 բանվորով, Գար-
րիելովների կաշվի, Տեր-Ավետիքովի մեխանիկական արհես-
տանոցները և այլն: Ալավերդու և Ղափանի պղնձահանքերը
հանձնված էին ոտարերկրյա կապիտալիստներին ոգտադոր-
ծելու, այն էլ 18—20 թվերին հասցվել էին քայքայման:

Դաշնակցության տիրապետության տարիներին այսպես
կոչված արդյունաբերության արտադրանքը կազմում էր
մոտ մեկ միլիոն 600-000 ուրբլի կամ այն ժամանակվա
ժողտնտեսության յեկամտի 10%-ը:

Խորհրդային իշխանության 19 տարիների ընթացքում
անկի պես բուսել են Հայաստանի արդյունաբերական հսկա
գործարաններն ու կոմբինատները, ինչպիսիք են Խորհրդա-

յին Հայաստանի պարծանք՝ Կիրավի անվան «Սովպրեն» Մին-
թետիկ-Կաուչուկի կոմբինատը (Յերևանում), վորի կաու-
չուկի թողարկման ժամկետը սահմանված է այս տարի, Բի-
միական Կոմբինատը (Կիրովականում), ցեմենտի գործարա-
նը (Աբարատում), Տեքստիլի և մսի կոմբինատները (Լենինի
քաղաքում), պղնձի և պղնձաբջատի գործարանները
(Ղափանում և Ալավերդում), Չեթ-ոճառի, Կոնսերվի գոր-
ծարանները և Արարատ Տրեստը (Յերևանում), Արթիկուտֆ
և Անիպեմզա հանքերն ու թեթև արդյունաբերության ու
անդի մի շարք այլ գործարանները: Կառուցվել են մի շարք
խոշոր ելեկտրոկայաններ, ինչպիսիք են՝ Առաջին ու յերկ-
րորդ Յերզեաները, Քանաքեռոզեսը, Լեղեսը, Զորագեսը և
մի շարք այլ ելեկտրոկայաններ: Մոտակա տարիներին կա-
վարտվի Սևան—Չանդվի կասկադը և այլն: Ամենուրեք ու-
սումնասիրվում և հայտաբերվում են նորանոր հանքեր և բնա-
կան այլ հարստություններ, վորոնք թաղնված են Հայաս-
տանի հարուստ հողի ընդերքում: Վերջերս հայտաբերվել
է Չանգեզուր լեռնավայրում պղնձի ու մոլիբդենի Ունչիի
նոր հանքատեղը, վորը մի քանի անգամ հարուստ է, քան
Ալավերդու և Ղափանի հանքատեղերը միասին վերցրած:
Հայտաբերված է նաև ամսի յերկու հանքատեղ Չաջու-
ոում (Լենինականի մոտ) և Կարաբաղյարի շրջանում:

Խորհրդային Հայաստանը անցյալի հետամնաց ազրա-
բային յերկրից վերածվել է ինդուստրիալ-ազրարային
յերկրի: Որինակ՝ 1913 թվին արդյունաբերության արտա-
դրանքը յեղել է 21,7%, դյուղատնտեսությանը՝ 78,3%:
1919 թվին՝ արդյունաբերության արտադրանքը յեղել է
10%, դյուղատնտեսության արտադրանքը՝ 90%: 1928
թվին՝ արդյունաբերության արտադրանքը 22%, դյուղա-
տնտեսությանը՝ 78%: 1938 թ. արդյունաբերությանը
75,5%, դյուղատնտեսությանը՝ 24,5%:

Այս թվերը ցույց են տալիս խորհրդային իշխանության
որով և հատկապես Ստալինյան յերկու հնգամյակներին կա-

տարված խոչոր տեղաշարժները արդյունաբերության և գյուղատնտեսության արտադրանքի տեսակարար կշիռում: Յերկու հնդադարերի ընթացքում յերկրի արդյունաբերությանը աճել է չտեսնված չափով: Այս թվերը ցույց են տալիս նախկին Հայաստանի հետամնացութունը առհասարակ և արդյունաբերության դժուր հասկապես: Ժողովրդատեսության պատկերը լրիվ շեր լինի, յեթե ցույց չտայինք առանձին ճյուղերի արտադրանքի չափը: Այսպես, որինակ, արդյունաբերության և գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը (26—27 թվերի անսիոփոխ դներով—հազար ուրլիներով) հետևյալն եր.

	1913 թ.	1919 թ.	1938 թ.
ա) Արդյունաբերության և գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը	95·570	16·815	433·032
բ) Այդ թվում՝ արդյունաբերության համախառն արտադրանքը	20·724	1·688	326·898
գ) Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը	74·852	15·127	106·224

Այս թվերը ցույց են տալիս ուսական ցարկովի, այդ ամենալայրագ շահագործողի տիրապետության տարիները, յերբ արդյունաբերության և գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի առանց այն ել շատ քիչ քանակություներ՝ 95 միլիոն 576 հազար ուրլուց 1919 թվին հասցվեց 16 միլ. 815 հազար ուրլու:

Այս թվերը ցույց են տալիս, վոր Հայաստանի խորհրդայինացման 19 տարիների ընթացքում ձեռք բերածն իրոք հնարավոր եր միայն խորհրդային իշխանության համերաշխ իրադրության մեջ սոցիալիզմի յերկրում, վորպեսդի մի տարվա ընթացքում արդյունաբերության և գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը կազմեր 433 միլիոն 32 հազար ուրլու, իսկ արդյունաբերությանը 326 միլիոն 808 հազար ուրլու:

1939 թվի 9 ամսում՝ նարկոմատային բոլոր արդյունաբերության յունների արտադրանքը կազմում է 155 միլիոն 739 հազար 200 ուրլու, վորը 1938 թվի 9 ամսվա արտադրանքի համեմատությամբ կազմում է 129,4%:

Այս ապացուցում է, վոր մեր արդյունաբերության մեջ աշխատող ստախանովականները, հարվածային ու ջրտնաջան աշխատանք կատարողները աշխատում են յերկրի հանդեպ յրենց պարտքը պատվով կատարել: Արդյունաբերության բնագավառում աշխատող շատ կոլեկտիվներ մտնելով XVIII կուսհամագումարի և 3-րդ հնդամյակի անվան սոցմրյման մեջ, աշխատում են ծագկող հայրենիքին ավելի շատ և վորակով ապրանք տալ:

Մորհրդային իշխանության տարիների ընթացքում յերկրի ժողովրդական տնտեսության մեջ ներդրվել են պատկառելի գումարներ, որինակ՝ մինչև 1938 թ. վերջը ներդրվել է մեկ միլիարդ 610 միլիոն 172 հազար 500 ուրլու, վորից՝ ստաջին հնդամյակում ներդրվել է 312 միլիոն 277 հազար 600 ուրլու, յերկրորդ հնդամյակում ներդրվել է 974 միլ. 890 հազար 900 ուրլու: Միայն 1938 թվին ներդրվել է 349 միլիոն 897 հազար ուրլու, իսկ մնացած գումարը ներդրվել է մինչև 28—29 թվերը: Այդ գումարները ներդրվել են ժողտնտեսության հետևյալ բնագավառներում՝

Արդյունաբերության մեջ

Ստաջին հնդամյակում ներդրվել է՝	80 միլիոն	453 հազար	300 ուրլու:
Յերկրորդ հնդամյակում ներդրվել է՝	233 >	639 >	600 >
Միայն 1938 թվին՝	84 >	683 >	ուրլու:

Յներգետիկ

Ստաջին հնդամյակում ներդրվել է՝	37 միլիոն	764 հազար	900 ուրլու:
Յերկրորդ հնդամյակում ներդրվել է՝	152 >	462 >	600 >
Միայն 1938 թվին՝	20 >	814 >	ուրլու:

Գյուղատնտեսության մեջ

Առաջին հնգամյակում ներդրվել է՝	96 միլիոն 580	հազար 500	ուսրլի,
Յերկրորդ հնգամյակում ներդրվել է՝	199 » 756	» 100 »	
Միայն 1938 թվին՝	47 » 689	»	ուսրլի:

Տրանսպորտում

Առաջին հնգամյակում ներդրվել է՝	23 միլիոն 951	հազար	ուսրլի,
Յերկրորդ հնգամյակում ներդրվել է՝	62 » 292	» 000 »	
Միայն 1938 թվին՝	254 » 746	»	ուսրլի:

Լուսավորության բնագավառում

Առաջին հնգամյակում ներդրվել է՝	13 միլիոն 385	հազար 700	ուսրլի,
Յերկրորդ հնգամյակում ներդրվել է՝	60 » 178	» 200 »	
Միայն 1938 թվին՝	26 » 17	»	ուսրլի:

Առողջապահության բնագավառում

Առաջին հնգամյակում ներդրվել է՝	10 միլիոն 521	հազար 500	ուսրլի,
Յերկրորդ հնգամյակում ներդրվել է՝	37 » 494	» 100 »	
Միայն 1938 թվին՝	8 » 757	»	ուսրլի:

Բնակարանային տնտեսության մեջ

Առաջին հնգամյակում ներդրվել է՝	22 միլիոն 103	հազար 800	ուսրլի,
Յերկրորդ հնգամյակում ներդրվել է՝	107 » 426	» 900 »	
Միայն 1938 թվին՝	28 » 479	»	ուսրլի և

այլն:

Այս թվերը ցույց են տալիս մեր ժողտնտեսության տարբեր բնադավառներում տարեցուտարի կատարված աճը. բնորոշ են արդյունաբերության, եներգետիկայի բնադավառում, վորպես ժողտնտեսության վորոշիչ ճյուղերում արված ներդրումները: Հիմնականում այս յերկու բնադավառներից եր կախված սոցիալիստական դյուղատնտեսության ու մնացած բնադավառների աննախընթաց թափը:

Սոչոր միջոցներ են ներդրված տրանսպորտի բնադավա-

ռում, վորը ժողտնտեսության մեջ կատարելու յե այնպիսի դեր, ինչպես որդանիզմի արյունատար անոթները: Միայն սոցիալիստական իրավակարգում հնարավոր է ժողլուսավորության, բնակարանային շինարարության, առողջապահության մեջ ներդրել այնքան գումարներ, ինչ ներդրված է մեր ընդարձակ հայրենիքի անրաժանելի մի մասը կազմող Սորհրդային Հայաստանում:

Մեր բոլոր նարկոմատային արդյունաբերական ձեռնարկները 1938 թվին արտադրել են՝ 120 միլիոն 362 հազար 600 ո. սպրանք (հաշված 1926—27 թվերի անվուծի գներով): Այդ տեսակետից արժե նշել մեր արդյունաբերության հետևյալ ճյուղերը, վորոնք 1938 թվին արտադրել են՝

Ալալերդու և Ղախանի պղնձի հանքեր՝ 11 միլիոն 610 հազ. ո. արտադրանք:

Ամբողջ ելեկտրո-կայանները՝ 20 միլ. 666 հազ. ուսրլու եներգիա:

Բիմիական գործարաններ՝ 40 միլ. 255 հազ. ուսրլու:

Մսի կոմբինատները (Լենինական—Յերևան)՝ 15 միլ. 253 հազար ուսրլու:

Հացի տրեստ՝ 13 միլիոն 244 հազար ուսրլու:

Ծխախոտի գործարանը՝ 8 միլիոն 919 հազար ուսրլու:

Կարի գործարանը (Լենինական—Յերևան)՝ 11 միլ. 948 հազ. ուսրլու:

Կոնսերվի գործարանն արտադրել է 6 միլ. 991 հազ. ուսրլու:

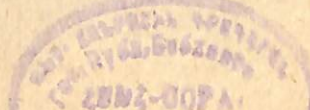
Լենինականի չուլբու գործարանը՝ 6 միլ. 154 հազ. ուսրլու արտադրանք և այլն:

Մի շարք գործարաններ արտադրել են հետևյալ քանակությամբ սպրանքներ՝

Կոչկեղեն—246 հազար զույլ: Բյաղ—13 միլիոն 700 հազ. մետր:

Կոնսերվ—18 միլիոն 250 հազար տուփ, խոտ կաշի՝ 374 հազար քառակուսի մետր, ծխախոտ՝ մեկ միլիարդ 600 միլիոն հատ: Հացի և բուլկու թխվածքներ—45 հազար 160 տոնն և այլ տեսակի բաղմաքանակ սպրանքներ ու մթերքներ, վորոնք գնում են մեր աշխատավորան մասսաների կարիքները հողալու համար:

Մեր ծանր արդյունաբերության զարգացման շնորհիվ արագ թափով առաջ է մղվում թեթև ու անդի արդյունա-

բերությունը: Այդ տեսակետից Հանրապետութեան պար-
ծանքն են հանդիսանում Լենինականի Տեքստիլ Կոմբինատը և
Տրիկոտաժի գործարանը, վորոնք յերկրին տալիս են խոշոր
քանակութեամբ բյազ, արիկոտաժ, մանվածք և այլն:
Անցյալում առհասարակ թեթև և սննդի արդյունաբերու-
թյունից զուրկ Հայաստանը այժմ ունի մսի կոմբինատներ,
Կոնսերվի, Մակարոնի, Ձեթ-ուճառի, Ծխախոտի գործա-
րաններ, Արարատ Տրեստ իր լայն ճյուղավորված ցանցով:
Տրեստ, վորը խորհրդային յերջանիկ ժողովրդի համար տա-
րեկան տալիս է ավելի քան 78·000 հեկտոլիտր գինի, 48·000
հեկտոլիտր կոնյակ, 20·000 հեկտոլիտր ողի, 330·000 հեկ-
տոլիտր լիկյոր և այլ տեսակի քաղցր ըմպելիքներ: Տրես-
տի ամբողջ շրջանառությունը տարեկան կազմում է ավելի
քան 130 միլիոն ռուբլի:

Մեր ծանր, թեթև ու սննդի արդյունաբերությունները
մեր լայնածավալ յերկրին տալիս են այն ամենը, ինչ ան-
հրաժեշտ է մեր հայրենիքի ուրախ ու յերջանիկ ժողո-
վորդներին:

Ժողովրդական տնտեսութեան կարևոր ճյուղերից մեկը
յերկաթուղային տրանսպորտն է. այդ կարևոր ճյուղը
նույնպէս չարագանց աննշան էր զարգացած, իսկ Դաշնակ-
ցութեան տարիներին հասցված էր լիակատար քայքայման,
չկար վառելանյութ, չկային նաև չվացուցակներ, կարդ
ու կանոնի մասին խոսք լինել չէր կարող յերկաթուղային
տրանսպորտում: Չվացուցակների փոխարեն գործում էին
դաշնակցական չինովնիկների կամայականությունները,
բարձումը և բեռնաթափումը հասել էր աննշան չարի: Յեթե
նկատի չունենանք Դաշնակցութեան տարիներին յեղած բար-
ձումը և բեռնաթափումը, 1913 թվի համեմատութեամբ
1938 թ. բարձումն ու բեռնաթափումը ավելացել է մոտ
տասնյերեք անգամ: Բեռնաշրջանութեան ասպարեզում ձեռք
բերված այս վիթխարի նվաճումներն անգամ գերազանցվե-

ցին հետազոտում: Այսպէս որինակ, 1938 թվի կես տար-
վա համեմատութեամբ 1939 թ. կես տարում պլանը կա-
տարված է 109,3 %-ով:

Մեր ստախանովական ու հարվածային յերկաթուղային-
ները աշխատանքները կատարում են այնպէս, ինչպէս վայել
է Ստալինյան հողատարութեամբ աճած հայրենասեր յերկա-
թուղայիններին: Դաշնակցութեան ժամանակվա խճուղային
ճանապարհների մասին խոսելն ավելորդ է, քանի վոր խճու-
ղային ճանապարհները հասցվել էին այն աստիճանի, վոր
վարելահողերից տարբերել հնարավոր չէր: Մի շարք շրջան-
ներում անգամ սայլուղի էլ չկար: Ղափանի, Գորիսի, Միսի-
անի, Մեղրու միջոցուղյա ճանապարհները կարելի յեր անցնել
հետիոտն, իսկ սպորանքների տեղափոխումը միայն ձիերի և
ջորիների միջոցով էր կատարվում: Այժմ չէս կարող գտնել
մի շրջան կամ վորևէ դյուզ, ուր ավտոմեքենա չանցնի,
յեթև չհաշվենք հատ ու կենտ բացառությունները:

Հայաստանում խճուղային ճանապարհներարրութեան աս-
պարեզում վիթխարի նվաճումներ ունենք: Այս տա-
րի հսկայական աշխատանք է կատարվել խճուղի-ճանա-
պարհների ասֆալտապատման, յեղածների լայնացման, կա-
մուրջների կառուցման վրա: Այդ տեսակետից հրաշալի աշ-
խատանք է կատարված Յերևանից Սևան տանող խճուղիում:
Իրենց լավ և հարվածային աշխատանքների համար խճու-
ղային ճանապարհների վրա աշխատող մի շարք ընկերներ
պարգևատրվեցին Հայկական ԽՍՀ Գերադույն Խորհրդի Նա-
խագահութեան կողմից պատվոգրով և արժեքավոր իրերով:

Հալալ ու քրտնաջան աշխատանք կատարող մեր բան-
վոր-ծառայողների, ինժեներ-տեխնիկների, մասնագետների
չնորհիվ յերկիրը ստացել է չտեսնված արտադրանք, վորի
չնորհիվ տարեցտարի աճել է աշխատավարձի ֆոնդը և
բանալորների ու ծառայողների միջին աշխատավարձի չար:
Այսպէս, որինակ,

Բանվոր-ծառայողների միջին քանակը 1932 թ. յեղել է 93-996 հոգի: 1935 թ. յեղել է 101-165 հոգի: 1937 թվին՝ 111-178 հոգի: Յուրաքանչյուր բանվոր-ծառայողի միջին աշխատավարձը 1932 թ. յեղել է 1541 ուրբլի: 1935 թվին՝ 2-566 ուրբ.: 1937 թվին՝ 3-352 ու.:

Նարկոմատների դժով բանվորների տարեկան միջին աշխատավարձն ունի հետևյալ պատկերը:

Յեթե 1932 թվին տարեկան միջին աշխատավարձը յեղել է 6-691 ուրբլի, 1935 թվին՝ 9-091 ուրբլի, 1938 թ. յեղել է 13-109 ուրբլի, վորը 1932 թվի համեմատությամբ կազմում է 195,9%:

Այս թվերը խոսում են Լեճինի—Ստալինի կուսակցության ղեկավարութայմբ ու խորհրդային իշխանութայն շնորհիվ ստեղծված այնպիսի պայմանների մասին, վորոնք հատուկ են ու հնարավոր միայն Սոցիալիստական յերկրում: Այդպիսի յերևույթ անհասանելի ու անիրագործելի յե կապիտալիստական յերկրներում:

Դաշնակցութայն տիրապետութայն ժամանակ աշխատավարձի բարձրացման և բանվորների դրութայն լավացման հույսերը միանգամայն կտրված էին: Այդ մասին է վկայում Ալեքսանդրովի աշխատանքի վիճակագրական բաժնի 1919 թվի հուլիսի գեկուցագրերը, վորի մեջ ասված է.

«Սոիք քայքայել և վորնչացրել է ամեն ինչ:

Անորոշ և անապահով կյանքը թույլ չի տալիս ժողովրդին ստեղծագործ և արդյունաբեր աշխատանքի դիմելու: Այսպիսի պայմաններում պաշտպանել և պահպանել այս ու այն որենքը, վորով ասահովիված լինի բանվորի կյանքն ու ապագան, շատ դժվար է... նույնիսկ դժվար է վորոշել բանվորի՝ ընդհանուր պետութայն համար նվազագույն վարձատրությունը, քանի վոր որ-որի վրա փոփոխվում է ու թանդանում է յերկրի տնտեսական կյանքը: Այսորվա բա-

վարար որավարձը, արդեն անբավարար է մի շարք-թից հետո»:

Միանգամայն հասկանալի յե, վոր դաշնակցական հրեշների ստեղծած անտանելի իրադրութայն մեջ որեցոր կյանքը դառնում էր անհուսալի: Հայաստանը անցյալում մութ էր ու խավար, դյուղերն ու շենքերը լույս էյին ստանում ձեթի և սև նավթի ճրագներից, ելեկտրական լուսավորությունը հաղվադյուտ և շատ աննշան էր Հայաստանում: Միայն խորհրդային իշխանութայն տարիներին աշխատավորութայն կուտուրական ու յերջանիկ կյանքն ավելի ծաղկուն դարձվեց Իլիչյան լամպոչկաների պայծառ լույսով: Այսոր ելեկտրականութայն միջոցով վոչ միայն աշխատում են մեր գործարանները, հանքերը, արդյունաբերութայն, գյուղատնտեսութայն համապատասխան ձեռնարկությունները, այլև լուսավորված են մեր քաղաքներն ու շրջանների կենտրոնները, շատ ու շատ դյուղերն ու ավանները:

Այժմ XVIII կուս. համադումարի վորոշման հիման վրա կաուուցվում են մի շարք փոքր ու միջակ ելեկտրոկայաններ: Այսպիսով մոտ ասագայում՝ Հայաստանի յեթե փոչ բոլոր դյուղերը, գոնե դյուղերի ճնշող մեծամասնությունը կստանան ելեկտրական լուսավորություն: Ելեկտրոններգլխալի կարողությունը հասնում է պատկառելի չափերի. այսպես, որինակ,

1913 թվին՝ Հայաստանում յեղել է 10 ելեկտրոկայան, 1919 թ. մնացել էր 7 ելեկտրոկայան, վորոնք տվել են 1,7 միլիոն կիլովատ եներգլիա. 1938 թվին կար 45 ելեկտրոկայան, վորոնք յերկրին տալիս են վիթխարի կարողութայն ելեկտրոններգլիա:

Այսպիսով իրականացվել է մեծահանձար վլադիմիր Իլիչ Լեճինի հանրահայտնի լոգունդը՝ «Խորհրդային իշխանություն պլյուս ելեկտրիֆիկացիա՝ հավասար է սոցիալիզմի»:

Ստալինյան հնդամյանների տարիներին ստեղծված

ծանր ինքուստրիայի շնորհիվ սոցիալիզմի հաղթանակը ան-
վերադարձորեն ապահովված է գյուղատնտեսության մեջ:
Մինչև խորհրդայնացումը Հայաստանի գյուղատնտեսու-
թյունը մանր էր, գոնվում էր ցիրուցան, աղքատ ու փոշի-
ացած վիճակում. բոլոր լավ հողերը, հողերի 70%-ը
գտնվում էր պետության, կուլակների, վանքերի, յեկեղե-
ցիների ու զինվորական աստիճանավորների տրամադրու-
թյան տակ: Հողերի փոքր ու անպետք մասը, ընդամենը
30%-ը գտնվում էր ամբողջ աշխատավոր գյուղացիության
ձեռքին: Արտադրական միջոցներից զուրկ բատրակ ու չքա-
փոր գյուղացիները ընկնելով կուլակներին ու վաշխառուներին
ծանր պարտքերի տակ, ստիպված էին իրենց աննշան հո-
ղակտորը կամ արևնդով տալ կամ ընդմիշտ վաճառել այդ
տղրուկներին, ու ամեն ինչից զուրկ կամ գնում էին ար-
դյունարեբական վայրեր կամ տեղում կուլակներին մոտ չըն-
չին վարձատրությունը քարշ էին տալիս իրենց և իրենց ըն-
տանիքներին դառն ու շարժալ որերը:

Մեր հանրապետության աշխատավոր գյուղացիության
նր, հարևան հանրապետություններին գյուղացիության
նման, իր փրկությունը գտավ Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
թյան լուսատու ճառագայթների միջոցով: Հոկտեմբերյան
Մոցիալիստական մեծ հեղափոխության շարունակությունը
հանդիսացող Նոյեմբերյան հեղափոխության շնորհիվ հայ
ժողովուրդը, Հայաստանի աշխատավորությունը ունեցավ
իր հարազատ իշխանությունը, հողն ու իրավունքները:

Աշխատավոր գյուղացիությունը հող ունենալով հան-
դեբձ, միևնույն էր, մանր, ցիրուցան տնտեսությամբ կա-
րիքից դուրս գալ չէր կարող, ունեւոր ու յերջանիկ չէր կա-
րող ապրել: Գյուղատնտեսության մասին խոսելիս, առա-
ջավոր մարդկության մաքի փարոս Լենինը ասում էր.

«Յերե մենի առաջվա նման նստեմի մանր տնտե-
սություններում, քեկուզ և վորպես ազատ քաղաքա-
ցիներ ազատ հողի վրա, միևնույն է, մեզ անխուսա-

փելի կորուստ է սպառնում» (Հատոր XX, էջ 417).
և շարունակում.

«Մանր տնտեսությամբ մարդ կարիքից չի կա-
րող դուրս գալ» (Հատոր XXIV, էջ 54). «Միայն բնդ-
հանուր, արտելային, ընկերային աշխատանքի ոգնու-
թյամբ կարելի յե դուրս գալ այն փակուղուց, ուր
փշել է մեզ իմպերիալիստական պատերազմը»: (Հա-
տոր XXIV, էջ 537):

Անձողանալի առաջնորդի գործի հավատարիմ ու անձ-
նվեր շարունակող, աշխարհի աշխատավորության սիրելի,
հայ ժողովուրդի բարեկամ մեծ Ստալինի ղեկավարությամբ
հիմնվեցին և ստեղծվեցին կոլտոգային կարգեր: Հանրապե-
տության աշխատավոր գյուղացիությունը, մեր ընդարձակ
հայրենիքի բազմամիլիոն գյուղացիության հետ միասին,
հաստատ համողված լինելով կոլտոգային կարգերի առավե-
լությունը, վորպես իր ունեւոր ու յերջանիկ կյանքի միակ
ուղու, ընդգրկվեց կոլտնտեսություններում: Ահա թե ինչ-
պես են աճել կոլեկտիվ տնտեսությունները, նրանց մեջ ընդ-
գրկված տնտեսությունների թիվը և տոկոսը:

1927 թվին յեղել է 6 կոլտոգ 346 գյուղական տնտեսու-
թյամբ: 1928 թ. յեղել է 54 կոլտոգ, 1.085 տնտեսություն,
վորը կազմում էր 0,6%-ը: 1932 թվին՝ 897 կոլտոգ, 67.097
տնտեսություն, վորը կազմում էր 39,9%-ը: 1936 թվին՝
1.071 կոլտոգ, 163.663 տնտեսություն, վորը կազմում էր
86,6%-ը: 1939 թվին կա 1.078 կոլտոգ, 182.945 տնտեսու-
թյուն, վորը կազմում է 96,1%-ը, չհաշված վերջին ամիս-
ներին նոր ընդունված տնտեսությունները: Յեթե այդ և
դումարենք, կատայիլի այն, վոր մենատնտեսները կկազմեն
ամենաաննշան մասը: Տարեցտարի աճել է ցանքային դաշ-
տերի և կուլտուրական մշակույթների տարածությունը.
այսպես, որինակ,

1913 թվին ցանքային տարածությունը յեղել է 345.700

հեկտ., Տնչող մեծամասնությունը հացահատիկային ցան-
քեր. 1919 թվին ցանքերի տարածությունն իջել է 82.700
հեկտարի, վորից հացահատիկ 78.400 հեկտար: 1928 թվին
յեղել է 332 հազար հեկտար, վորից հացահատիկային 290
հազար 800 հեկտար: Այս տարի 438.900 հեկտար, վորից
հացահատիկային 357.800 հեկտար. միանգամայն պարզ է
տարբերությունը: Բնորոշ է այն, վոր ամբողջ վարելահո-
ղերի 0,4%-ը 1928 թվին, 92,6%-ը 1937 թվին, 97,6%-ը
1939 թվի 7-րդ ամսին գտնվում է կոլխոզների տրամադրու-
թյան տակ: Այժմ միայն վարելահողերի 2,4%-ն է մնացել
մենատնտեսներին. յեթե նկատի ունենանք 7-րդ ամսից մին-
չև 1939 թվի վերջը կոլխոզներում նոր ընդունված
տնտեսությունների վարելահողերի միացումը, հետևապես
վարելահողերն ամբողջությամբ կլինեն կոլխոզների տրամա-
դրություն տակ: Կարևորն այն է, վոր բավական խոշոր քա-
նակությամբ հողեր զբված են կուլտուրական մշակույթնե-
րի տակ:

Որինակ բամբակի ցանքերի տարածությունը՝ 1919
թվի համեմատությամբ, 1938 թվին աճել է 28,5
անգամ: Սաղողի այդի 1919 թվին յեղել է 4200 հեկ-
տար, 1938 թվին՝ 14.200 հեկտար: Մխախտա 1919 թվին՝
100 հեկտար, 1939 թվին՝ 3.500 հեկտար: Կարտոֆիլ 1919
թվին յեղել է 1800 հեկտար, 1939 թվին 12.300 հեկտար է
այն:

Այս թվերը ցույց են տալիս, վոր մեր կուսակցությունն
ու իշխանությունը վոչ միայն ուշադրություն են դարձնում
ցանքերի տարածությունների լայնացման վրա, այլև կուլ-
տուրական մշակույթների տարածությունների ընդարձակ-
ման վրա:

Ստալինյան հնդամյակների տարիներին գյուղատնտե-
սությունը յենթարկվեց մեքենայացման. մեքենայացման
և յենթարկվել վոչ միայն հասկավոր ցանքերի մշակույթը.

այլև կուլտուրական մշակույթների (բամբակի, ծխախոտի,
ճակնդեղի, ալգինների) տարածությունները: Անցյալի նախ-
նադարյան հետամնաց գործիչները իսպառ վերացվել են գյուղ-
դատնտեսության միջից, վորոնց փոխարինել են գյուղատն-
տեսության ժամանակակից առաջավոր մեքենաները ու գոր-
ծիչները, այնպիսի մեքենաներ, վորոնցից վորոշ քանակու-
թյամբ ունենալը Լենինը Ֆանտազիա յեր համարում:

Սոսելով գյուղատնտեսության մեքենայացման և միջակ
գյուղացիությունը կոմունիզմի մեջ գրավելու մասին, Վ. Ի.
Լենինը հետևյալն էր ասում.

«Միջակ գյուղացիությունը կոմունիստական հա-
ասարակության մեջ միայն այն ժամանակ մեր կող-
մը կլինի, յերբ մենք քեք-կացնենք ու բարելավենք նրա
կյանքի տնտեսական պայմանները: Յեքե մենք կարո-
ղանայինք վաղը տալ 100.000 առաջնակարգ տրակտոր,
դրանք ապահովելինք բենզինով, դրանք ապահովելինք
մեքենավարներով (դուք հիանալի գիտեք, վոր առայժմ
սա ֆանտազիա յե), ապամիջակ գյուղացին կասեր.
«Յես կոմունիստի կողմն եմ» (այսինքն՝ կոմունիզմի
կողմը): Բայց այդ անելու համար հարկավոր է նախ
հաղթել միջազգային բուրժուազիային, հարկավոր է
հարկադրել նրան, վոր տա մեզ այդ տրակտորները,
կամ քե չե մեր արտադրողականությունը այնքան
պետք է բարձրացնել, վորպեսզի մենք ինքներս կարո-
ղանանք դրանք հայքայքել: Միայն այս կերպ միշտ
դրված կլինի այդ հարցը»: (Հատոր XXIV, էջ 170):

Այն ժամանակվա ֆանտազիան այժմ իրականություն է
գարձել գյուղատնտեսության մեջ. հարյուր-հազարավոր
տրակտորներ, կոմբայններ, կալսիչներ և այլ տեսակի
մեքենաներ ու գործիչներ արտադրվում են մեր սեփական
գործարաններում: Միայն Հայաստանում գյուղատնտեսու-
թյան մեջ 1938 թ. կար 1431 տրակտոր, 302 կալսիչ,

192 կամբայն, 728 բեռնատար ավտոմեքենա և այլ մեքենաներ:

1939 թվին կա 32 ՄՏ կայան, վորոնք ունեն 1284 տրակտոր, 245 կամբայն, 276 կալսիչ, վորոնց ընդհանուր հզորութունը՝ վերածված ձիու ուժի՝ պատկանելի չափերի յե հասնում: Ըստ 1938 թվի տվյալների՝ կոլխոզների 65,1%-ը սպասարկում են ՄՏ կայանները: Այժմ վարի, հերկի, հնձի, կալսելու խոշոր մասը կատարվում է մեքենաների միջոցով:

Որոհրդային իշխանության տարիներին ցանքերի տարածության լայնացման հետ միասին ավելացել է վոռոգելի տարածութունների չափը: 1919 թվին վոռոգվում էր 60.000 հեկտար, իսկ 1939 թ. վոռոգվեց 173.300 հեկտար: Միայն 1938—39 թվերին 9 շրջաններում կառուցվել է 27 ջրանցք, վորոնք վոռոգել են ահագին տարածութուններ:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո կառուցվել են՝ Վաղարշապատի շրջանի Լեհիմի անվան ջրանցքը, վոռոգում է 1800 հեկտար. Ծիրակի ջրանցքը, վոռոգում է 11.000 հեկտար. Այդը լճի սիստեմը՝ 5000 հեկտար. Սարգարապատի ջրանցքը՝ 7000 հեկտար, վերջացվելու վրա յեն ընկեր Ստալինի անվան ջրանցքի (Ղուերի վոռոգման սիստեմի) աշխատանքները, վորը վոռոգելու յե 13.550 հեկտար տարածութուն:

1940 թվին ավարտվելու յեն Յերևան—Աշտարակ, Բասորեչարի (Մազրա), Վաղարշապատի, Ղախանի, Կոտայքի, Ղամարուլի, Սպիտակի և շատ ուրիշ ջրանցքները, վորոնց միջոցով վոռոգվելու յեն դարերից է վեր անջուր մնացած հողամասեր: Դրանք դառնալու յեն ինչպես հացահատիկի, նույնպես և բամբակի, ծխախոտի, ճակնդեղի, կարտոֆիլի, մրգատու այգիների բերքառատ դաշտեր, մեր աշխատավորության համար լիառատ յեկամտարեր որյեկուներ: Գյուղատնտեսության մեքենավորման, ջրովի տարած-

ծությունների ավելացման ու մեր աշխատանք կոլխոզներին ների քրտնաջան աշխատանքի շնորհիվ՝ մեծ չափերի յե հասել բամբակի, խաղողի, ծխախոտի, հացահատիկի, կարտոֆիլի և այլ կուլտուրաների բերքատվութունը: Այսպես, որինակ,

1919 թվին հացահատիկի միջին բերքը յեղել է 4,1 ցենտներ: 1928 թվին՝ 4,6 ցենտներ, 1937 թվին՝ 9,2 ցենտներ: Բոլոր տվյալները կան, վոր այս տարի նույնպես բերքատվութունը ավելի բարձր է լինելու: Բերքատվության բարձրացման հետևանքով տարեցտարի աճել է կոլխոզների յեկամուտը: Յեթե 1936 թվին կոլխոզների համախառն յեկամուտը կազմում էր 175 միլիոն 96 հազար 300 ուղբի, 1938 թվին հասավ 234 միլիոն 571 հազար ուղբու: 1936 թվին մեկ կոլտնտեսականի համախառն յեկամուտը կազմում էր 1108 ուղբի, 1938 թվին այն կազմում էր 1356 ուղբի:

Տարեցտարի աճում է միլիոնատեր կոլխոզների թիվը: 1936 թ. յեղել է այդպիսի 18 կոլխոզ, 1937 թվին՝ 29 կոլխոզ, 1938 թվին՝ 41 կոլխոզ: Բոլոր տվյալներն ասում են այն մասին, վոր այս տարի միլիոնատեր կոլխոզների թիվը մի քանի անգամ ավելի կլինի: Ահա միլիոնատեր կոլխոզներից մի քանիսը:

Ղամարուլի շրջանի՝ Նորաշեն, Արտաշատ, Դարդալու, Նոյրուզլու, Այգեստան, Յուլա, Բեջաղու, Ն. Ղամարուլ, Բուրաստան, Դալար և շատ ուրիշ գյուղերի կոլխոզները:

Հոկտեմբերյանի շրջանի՝ Հոկտեմբերյան, Գեչըրու, Սովետական, Բամբակաշատ, Կուղղիդան, Արմավեր, Մ. Շահրիար, Փ. Շահրիար և այլ գյուղերի կոլխոզները:

Վաղարշապատի շրջանի՝ «Անաստված», Փարաքար, Վաղպատ, Արշարույս, Այնալու, Խաթունարիս, Մամաղար և այլ գյուղերի կոլխոզները:

Ղանգիբասաբի շրջանի՝ Ղանգիբասաբ, Ղահմաթ, Քաղաղալ:

Աշտարակի շրջանի՝ Աշտարակ, Վոսկեկազ, Ոչական:

Վեդիի շրջանի՝ Աբարատ, Ռեհանլու:

Կալինինայի շրջանի՝ Կալինինո և այլ գյուղերի կոլխոզները:

Մեր հանրապետության միլիոնատեր և մնացած կոլխոզները խոշոր աշխատանք կատարեցին Համամիութենական գյուղատնտեսական ցուցահանդեսի պահանջները լրացնելու ուղղությամբ: 1939 թվին ցուցահանդեսին մասնակցել են 170 կոլխոզներ, 5 սովխոզներ: Ինչպես հացահատիկի, բամբակի, ծխախոտի, ալգինների, կարտոֆիլի, խոտաբույսերի բերքատվությունը բարձրացնող, անասնապահությունը զարգացնող, նույնպես և բերքահավաքը, վարը, ցելը բարձր ցուցանիշներով կատարող տրակտորիստ, կոմբայնավար ու մասնագետ օտարախոսականներից և հարվածայիններից՝ 1939 թվի ցուցահանդեսին մասնակցել են 2862 հոգի: 1940 թվի համար ամենուրեք ստացվում են դիմումներ:

Այս փաստերը ցույց են տալիս, վոր մեր կոլխոզներն ու կոլխոզնիկները տոգորված են բոլոր տեսակի կուլտուրաների բերքատվությունը բարձրացնելու, անասնապահությունը զարգացնելու, մեր հայրենիքն ավելի հզորացնելու և անտիկ դարձնելու բուռն ցանկությամբ: Այդպիսի ցանկությունները գործի վերածելու արդյունքն է, վորը մեր կոլխոզնիկների յեկամուտները չտեսնված չափերի յեն հասնում: Որինակ՝ Վաղարշապատի շրջանի «Անաստված» կոլխոզի անդամ, նախկին բատրակ Պետրոս Ասլանյանը իր ընտանիքով այս տարի վաստակել է 1040 աշխոր, վորի դեմաց ստանալու յե 18729 ուրբլի միայն դրամ, 1500 կիլո հացահատիկ, 312 կիլո խաղող, 820 լիտր շիբա, 240 լիտր գինի, 173 լիտր սղի:

Նույն կոլխոզի անդամ, նախկին ծայրահեղ չքավոր Արտաշես Ղազարյանը այս տարի ընտանիքով վաստակել է 820 աշխոր, վորի դեմաց ստանալու յե 14436 ուրբլի միայն

դրամ, 1200 կիլո հացահատիկ, 240 կիլո խաղող, 605 լիտր շիբա, 230 լիտր գինի, 137 լիտր սղի, չհաշված իր անձնական տնամեքենայի ստացվածը:

Ղամարլուի շրջանի Գյոդակլու գյուղի կոլխոզի անդամ Հարություն Ստեփանյանը միայն ինքը 1938 թվին վաստակել է 389 աշխոր, վորի դեմաց ստացել է միայն դրամ 7556 ուրբլի, խաղող 1600 կիլո, չոր միդք 40 կիլո և այլ մթերքներ: 1939 թվին մասնակցել է գյուղատնտեսական ցուցահանդեսին:

Չանդերասարի շրջանի Քյալարա գյուղի կոլխոզի անդամ Վարդգես Սիմոնյանը միայն ինքը 1938 թվին վաստակել է 420 աշխոր, վորի դեմաց ստացել է 4620 ուրբ. դրամ, 210 կիլո հացահատիկ, 294 կիլո բրինձ և այլ մթերքներ, մասնակցել է գյուղատնտեսական ցուցահանդեսին:

Ղամարլուի շրջանի Արտաշատ գյուղի կոլխոզնիկ Գուրգեն Յեդիգարյանը 1938 թվին միայն ինքը վաստակել է 295 աշխոր, ստացել է 3304 ուրբլի միայն դրամ, 1032 կիլո հացահատիկ, 150 կիլո խաղող, 295 լիտր գինի, 30 լիտր սղի և այլ մթերքներ:

Հոկտեմբերյանի շրջանի Մովեսական գյուղի կոլխոզի անդամ Սարգիս Հակոբյանը 1938 թվին միայն ինքը վաստակել է 576 աշխոր, ստացել է դրամ 7298 ուրբլի, 462 կիլո հացահատիկ և այլ մթերքներ:

Այսպիսի կոլխոզնիկների թիվը շատ-շատ է մեր գաղտային, նախախոնային ու լեռնային շրջաններում: Հենց դա էլ նշանակում է մտավոր և ֆիզիկական աշխատանքի տարբերության վերացում, դա նշանակում է ունևոր ու կուլտուրական կյանքով ապրել: Նախկին ընչազուրկ հազարավոր գյուղացիներ կոլխոզային կարգերի շնորհիվ ապրում են բերկրալից կյանքով, շատ կոլխոզնիկներ ունեն փափուկ մահճակալներ, պատեֆոն, ռադիո-պրիոմնիկ, կարի մեքենա, բուֆետ, շիֆոներկա և այլ տեսակի կահկարասիք:

Այդ բոլորի, մեր ուրախ ու յերջանիկ կյանքի համար պարտական ենք մեր մայր հյուսակցութեանը, մեր սիրելի Ստալինին:

Ժողովրդի թշնամիների, աջ-տրոցկիսաական-բուխարի-նական-դաշնակցական բուրժուա-նացիոնալիստական խժերին ջանջախելու հետ միասին ձեռնարկվեց միասարարութեան հետևանքների լիկվիդացիան և վերջին յերկու տարվա ընթացքում Ժողատնտեսութեան բոլոր բնագավառների, հատկապես գյուղատնտեսութեան և անասնապահութեան զարգացումը կատարվեց խոշոր հաջողությամբ:

Խոշոր չափով աճել է անասնապահութեանը. 1932 թվին խոշոր յեղջուրավոր անասուն ընդամենը յեղել է 685·400 հատ, 1939 թվին՝ 755·400 հատ: Վոչխար 1932 թվին յեղել է 848·400 հատ, 1939 թվին այդ քանակը հասել է մեկ միլիոն 290·400 հատի: Կոլխոզներում ավելացել է Ֆերմաների թիվը, որինակ՝

Ֆերմաների անունները	1932 թ.	1936 թ.	1938 թ.	1939 թ.
Կովարուծական	116	598	605	971
Վաչխարարուծական	114	492	546	876
Խողարուծական	32	113	190	315
Ձիարուծական	6	166	427	494
Խառն	—	336	412	63
Ընդամենը	268	1·729	218	2·718

Այս թվերը ցույց են տալիս մեր սոցիալիստական գյուղում անասնապահութեան զարգացման տեմպը, կոլխոզների ապրանքային Ֆերմաների անասունների զլխաքանակի ավելացումը: Պարզ է, վոր կոլխոզներում յեղած հանրային խոշոր յեղջուրավոր անասունների, ձիերի, խոզերի, վոչխարների խոշոր մասը գտնվում է Ֆերմաներում, ինչպես նաև անասնապահական խորհրդային տնտեսութեաններում: Ան-

ասունների վորոշ մասը գտնվում է կոլխոզնիկների և աննչան մասը մենատնտեսների ձեռքում:

Մեր հյուսակցութեան XVIII համագումարի վորոշումների ճշգրիտ իրագործումը դարձել է Հայաստանի հյուսակցական և անհյուսակցական բոլշևիկների պատվի գործը: Բացի խոշոր ու մանր յեղջուրավոր անասունների զլխաքանակի ավելացումից, պայքարը տարվում է անասունների ցեղի ազնվացման, կաթնա-մսա-բրդատուութեան բարձրացման ուղղությամբ: Մասսայական յերևույթ է դարձել կովերի, ձիերի, վոչխարների մետիսացումը:

Թալինի չրջանի Առյուծան գյուղի կոլխոզի վոչխարարուծական Ֆերման ամբողջապես յենթարկվել է մետիսացման, չունենալով վոչ մի կորուստ: Ավելացել է կաթնաբրդատուութեանը. Ֆերմայի վարիչ՝ աշխատանքի հերոս Սրապ Գրիգորյանի շնորհիվ Ն. Բայազետի չրջանի Աղվիբերի վոչխարարուծական Ֆերման այս տարի 315 վոչխար լրիվ յենթարկել է մետիսացման (ոսմբուլյե ցեղով): Ռամբուլյե վոչխարների բրդատուութեանը այնքան բարձր է, վոր այդ կոլխոզը բրդի պետական պլանները կատարելուց՝ դատ, 220 կիլո բուրդ ազատ մթերման կարգով հանձնել է պետութեանը: Այդ տեսակի վոչխարների մի խոյից ստացել է 10 կիլո բուրդ, պետական գներով այդ մեկ խոյի բրդի արժեքը կազմել է 270 ռ.: Ֆերման չի ունեցել վոչ մի կորուստ, ընդհակառակը 220 վոչխարից ստացել է 235 գառ: Ֆերմայի վարիչ՝ Շուքյուր Ապարդիլին և կոլխոզի նախագահ՝ Հակոբ Հովսեփյանը աշխատում են, վորպեսզի 1940 թվին Ֆերման մասնակցի գյուղատնտեսական ցուցահանդեսին:

Այդպիսի կոլխոզների Ֆերմաների քանակը հանրապետութեան մեջ մեծ չափերի յե հասնում, վորոնց առաջավոր անասնապահները բոլշևիկորեն պայքարում են անթերի կատարելու XVIII կուս. համագումարի պատմական վորոշումները:

Այս տարվա լիառատ բերքից հաջողութեամբ կտտարվել են մթերումների պեստ. պարտավորութիւնները: Բամբակացան, ծխախոտագործ ու այգեգործ շրջանների կուսակցական և անկուսակցական բոլշևիկները, վոչ միայն պայքարում են ցանքերի տարածութիւնը մեծացնելու, բերքատուութիւնը բարձրացնելու, այլ և պետութեանը ժամանակին, վորակով ու մեծ քանակութեամբ մթերքներ հանձնելու համար: Մեր բամբակացան ու այգեգործ շրջանները ինչպես անցյալ, նույնպես և այս տարի պետութեանը հանձնեցին բարձր վորակով բամբակ, խաղող ու այգեպտուղներ: Այդ նույն բանը կատարվում է ծխախոտի, հացահատիկի, կարոտֆիլի և այլ մթերքների նկատմամբ: Հոկտեմբերյանի շրջանի կուսակցական և անկուսակցական բոլշևիկները պայքարում են ամենայն կամտարեր կուլտուրայի՝ «գերանի» ցանքերի տարածութիւնը լայնացնելու համար, մի կուլտուրա, վորի մշակման համար տեղում կառուցվում է գործարան՝ ստացված բերքը մշակելու համար:

19 տարիների ընթացքում չտեսնված անմպերով է աճել Հայաստանի ժողովրդական լուսավորութիւնը: Մեր կուսակցութիւնն ու իշխանութիւնը բոլոր տեսակի պայմաններ ստեղծել են մեր աշխատավորութեանը և մատաղ սերունդին կոմունիզմի վորով դաստիարակելու համար: Բաժնական է նշել, վոր 1933 թիւից մինչև 1938 թիւը կառուցված է 369 դպրոց, վորից 51-ը քաղաքներում, 318-ը շրջաններում, չհաշված անցյալում յեղած և այս տարվա կառուցվածները: Միայն 1939—40 ուսումնական տարում՝ պետական և տեղական բյուջեներից 142 միլիոն 412 հազար 300 ուրբի հատկացված է ժողովրդական լուսավորութեանը, վորն անցյալ տարվա համեմատութեամբ տալիս է 19,5% աճ: Այս գումարի հաշվին մեր Հանրապետութեան մեջ գործող 1159 դպրոցներում սովորում են 296 հազար յերեխաներ, ԲՈՒՀ-երում և տեխնիկումներում՝ 11000, ման-

կատներում՝ 1.400, մանկապարտեզներում 8000, մեծահասակների դպրոցներում (ներառյալ նաև անդրադեռանքի ու կիսադրադեռանքի դպրոցներում) 83000, ուսուցիչների վերապատրաստման կուրսերում՝ 16000: Ընդամենը մեր Հանրապետութեան մեջ սովորում են 401 հազար մարդ, վորը կազմում է Հայաստանի աղքատնակութեան 33%-ը: Նշված գումարի հաշվին կառուցվում են՝ 82 նոր դպրոցներ, բացվում են դյուղերում՝ 406 խրճիթ-ընթերցարաններ, քաղլուսհիմնարկներ, զբոսայգիներ և այլն:

Դաշնակցութեան տիրապետութեան տարիներին Հայաստանում չեն յեղել ԲՈՒՀ-եր և տեխնիկումներ: 1927—28 թ.թ. յեղել է 3 ԲՈՒՀ 1640 ուսանողներով, 12 տեխնիկում 1676 ուսանողներով: 1938—39 ուս. տարում կար 8 ԲՈՒՀ 5696 ուսանողներով, 63 տեխնիկում 10.433 ուսանողներով:

Այժմս Հայաստանում դասավանդում են 10.564 դաստիարակներ և ուսուցիչներ, վորոնք մեր յերիտասարդութեանը և յերեխաներին կրթում են կոմունիզմի վորով: Դրանք ժողովրդական կրթութեան պատվավոր գործը կատարում են բարձր պատասխանատուութեամբ: Նրանցից 54 հոգի այս տարի պարգևատրվեցին ԽՍՀՄ-ի շքանշաններով:

Խորհրդային հզոր կառավարութիւնը ամեն տեսակի նյութական, կուլտուրական պայմաններ ստեղծել է մեր ժողովրդական կրթութեան հրամանատարների համար:

Դաշնակցական հրեշները ինչպես սոսկալի պայմաններ ստեղծել է յին Հայաստանի ժողտնտեսութեան բոլոր բնագավառներում, նույնպես և կրթութեան բնագավառում աշխատողների համար. այն ժամանակվա ուսուցիչները (ծաղրանքի յենթակա վարժապետները) աղքատիկ ու սոսկալի վատ պայմաններում է յին ապրում: Այդ մասին է վկայում 1920 փետրվարի 7-ի բողոքը՝ ուղղված Հայաստանի լուսավորութեան նախարար պ. Նիկողայոս Աղբալյանին, վորի մեջ ասված է.

«Եջմիածնի Ամերիկյան վարքամոցների վարչու-
թյան կարգադրութեան համաձայն մեզ հրատարակած
համարեցին մեր պաշտանից, մինչդեռ մենք գրավոր
կրպակով եմք մինչև 20 քվի ոգոստոսի 31-ը: Ամե-
րիկյան վարքամոցների վարչութեան այդորինակ
ֆայլը գտնելով միանգամայն անարդարացի և մի
անողորմ դատավճիռ մեր և մեր ընտանիքների նկատ-
մամբ,

Մենք՝ ներքո ստորագրողներս դիմելով Ձեզ, խըն-
դրում ենք նկատի ունենալ 1) մեր ձեռքի տակ սովորող
մատաղ սերնդի դաստիարակութեան գործը, վոր ան-
շուշտ տուժելու յե այս պարագայում: 2) Մեր և մեր
ընտանիքների համար ստեղծված նյութական սուսկա-
լի ծանր դրութեանը: 3) Մենք տարեկեսին արձակ-
ված լինելով պաշտանից, վոչ մի տեղ հույս չկա աշ-
խատանքի ընդունվելու: Խնդրում ենք ըստ պայմա-
նագրի, մեզ քողնեք մեր պաշտանում մինչև 20 քվի
օգոստոսի 31-ը, վորից հետո տեսնենք ինչ կլինի կա-
ցութեանը»:

Դիմողներ՝

- 1. Լուսիկ Ճուզուրյան
- 2. Արշանուշ Հովսեփյան
- 3. Մարջանիկ Գաբրիելյան
- 4. Մարգարիտ Տեր-Գրիգորյան և այլն:

Դիմողները ինչքան ևլ բողոքեցին, միևնույն եր, չէյին
դունի աշխատանք, իրավունք, լավ նյութական պայմաններ:
Այդ նրանց տվեց Նոյեմբերյան պանծալի Հեղափոխութեան
նը, հոգր ու անպարտելի կարմիր բանակը:

Մեցյալի համատարած անդրազետ Հայաստանը զուրկ
եր թերթերից, ժուռնալներից, գրքերից, բրոշյուրներից,
դրանց փոխարեն անարդել գործում եյին դաշնակցական
լպիրը մեծ ու վոքըր աստիճանավորների մտրակը, տերտեր-

ների ու հոգևոր «հայրերի» բթամխտ ու խավարամոլ քա-
րողները:

Խորհրդային իշխանութեան տարիներին լույս են տես-
նում կենտրոնական 10 անուն թերթեր, վորից՝ 7 հայկա-
կան, 2 ռուսական, 1 ադրբեջանական: 1936 թվին լույս տե-
սած 36 անուն թերթերի փոխարեն այժմ լույս ե տեսնում
50 անուն թերթ և 8 անուն ժուռնալ տարեկան ավելի քան
45 միլիոն ընդհանուր տիրաժող:

Լույս են տեսնում բազմատիրաժ պատի թերթեր՝ կոլ-
խողներում, գործարաններում: 1938 թվին գործում եյին
180 շարժական կինոներ, 177 կոլխոզային ակումբներ, 5
կուլտուրայի և հանգստի սրարկեր:

Լեհիմի—Ստալինի կուսակցութեան դեկավարութեամբ,
մեծ Ստալինի հայրական հոգատարութեամբ ծաղկել ե Հա-
յաստանի ձևով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիս-
տական կուլտուրան: Խորհրդային հայ գրողները, դրամա-
տուրգները, կոմպոզիտորները, նկարիչները, յերաժշտա-
գետները, նվագողները, Խորհրդային Հայաստանի յերիտա-
սարդ կադրերը կենդանացրել են հայ ժողովրդի տարիներ
շարունակ ստեղծած կուլտուրան, արվեստը, գրականու-
թյունը, յերգը, յերաժշտությունը և այլն:

Յարիզմի ու Դաշնակցութեան կողմից քայքայված,
ավերված Հայաստանում՝ կուլտուրայի արվեստի մասին
խոսելն ավելորդ եր: Անցյալում Հայաստանում, նույնիսկ
նաև Յերեան քաղաքում, չի յեղել վոչ թատրոն և վոչ ել
կինո: Այդ մասին ե վկայում դաշնակցական հանրային
կրթութեան և արվեստի նախարարի 1920 թվի ոլինադիժը՝
ուղղված նախարարների խորհրդին, վորում առված ե.

«Մեր մայրաքաղաքը շատ աղքատ ե կուլտուրա-
կան նշանակութուն ունեցող կրթիչ հաստատու-
թյուններով, առանձնապես զգալի յե թատրոնի բացա-
կայությունը: Նախարարությունս մտադիր ե այս աշ-
նանից ստեղծել այնպիսի պայմաններ, վոր հնարավոր

լինի Յերևանում ունենալ մշտական դերասանական խումբ, վորը կժառայեր թե՛ մտավորական և թե՛ հասարակ ժողովրդի պետքերին: Այդ նպատակի իրագործման համար հարկավոր և ունենալ առանձին հարմարեցրած շենք, վորի դահլիճը հնարավոր լինի վերածել բեմի: Նախարարութիւնս նկատի ունի պաշտամենտի կողմից այժմս բռնված շենքը:

Հանրային կրթութեան արվեստի նախարար

(Մտորադրութիւն)»:

(Պատարիս, գործ № 201, Էջ 179):

Միանգամայն պարզ և, մեկնաբանութեան կարիք չկա, վոր Յերևան քաղաքը գուրկ եր թատրոնի շենքից, մշտական դերասանական խմբից: Այժմս Յերևանում կան Պետական թատերական, Ոպերայի ու Բալետի 5 խոշոր և հարմար շենքեր իրենց մշտական և հիանալի դերասաններով: Յերևանում գործում են Ռուսական և Ալբրեխտական Պետական թատրոններ: Այժմս Հայաստանում գործում են կենտրոնական ու շրջանային 25 թատրոններ՝ հայկական, ռուսական, ադրբեջանական և Խորհրդային Միութեան մեջ միակ՝ Ալազի գյաղի շրջանի քրդական թատրոնը:

Հայաստանի թատրոններից աչքի յեն ընկնում Յերևանի Մուսկոուկյանի անվան կարմրադրոշ թատրոնը, Սպենդիարովի անվան ոպերայի և բալետի թատրոնը, Լենինականի և շատ ուրիշ թատրոնները, վորոնք տվել են մի շարք հրաշալի ներկայացումներ:

Հայաստանում գործում են՝ 250 ինքնադործ խմբակներ, 250 յերթշտական-լարային, 103 պարի, 12 յերգի և պարի, 40 յերգեցիկ, 30 մանդոլինիստների, 50 փողային, 3 ջազի նվագախմբեր և 3 աշուղական անսամբլներ:

Հայաստանի արվեստի՝ վերջերս Մոսկվայում տեղի ունեցած տասնորակը ցույց տվեց, վոր Հայաստանի կուլտուրան և արվեստը հասցված են բարձր աստիճանի: Մոսկ-

վայի Լենինի շքանշանակիր Պետական մեծ թատրոնի բեմի վրա տաղանդավոր հայ ժողովրդի՝ կուլտուրայի ու արվեստի վարպետները հիանալի կերպով ցուցադրեցին Սպենդիարովի «Ալմաստ», Հ. Մաեխանյանի «Լուսարացին», Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» ոպերաները, հայկական առաջին «Յերջանկութիւն» բալետը, վորը գրել և կոմպոզիտոր Ա. Սաչատրյանը:

Ոպերային և բալետի ներկայացումներ արվեցին յերկուսական անդամ և ամեն անդամ մասնակիցների պահանջով կրկնվեցին մի քանի յելույթները, բոլոր ներկայացումները արժանացան մոսկվացիների բուռն ու խանդավառ վերաբերմունքին: Տասնորակը յեզրափակվեց՝ ժողովրդական դործիքների անսամբլի, հայկական աշուղական յերգի անսամբլի, ժողովրդական յերգի ու պարի անսամբլի, Պետական յերգեցիկ կապելլայի, Ջազ-որկեստրի՝ Հայկական ԽՍՀ վաստակավոր անսամբլի, Ա. Ա. Սպենդիարովի անվան թատրոնի սիմֆոնիկ որկեստրի, Հայկական Պետական Հայֆիլհարմոնիայի սուլտանների յելույթներով:

Ինչպես ոպերայի և բալետի ներկայացումներին, նույնպես և տասնորակի յեզրափակիչ համերգին, վորոնք հանդիսացան ազգային կուլտուրայի ծաղկման վառ ցուցադրումը, շարունակ ներկա եյին ընկեր Ստալինը և նրա հավատարիմ զինակիցները:

Հայ ժողովրդի ստեղծագործական արվեստի և նրա կատարողների մասին Համ. Կոմկուսի Կենտկոմի որդան «Պրավդան» իր հոկտեմբերի 20-ի առաջնորդողում հետևյալ գնահատականն և տալիս.

«Ապարդյուն կլիներ փորձել այստեղ քվարկելու հայկական արվեստի բոլոր փայլուն վարպետներին: Նրանք շատ են և որեցոր դառնում են ավելի ու ավելի շատ: Խորհրդային Հայաստանի ծաղկումն իրոք վար հոյակապ է: Մեծ Խորհրդային Միութեան

բոլոր հանրապետութիւնները հայարտանում են իրենց հիանալի բույր Հայաստանով :

Փառք հայ ժողովրդին, փառք նրա մեծ արվեստին, փառք ու վաղջույն Հայաստանի արվեստի աշխատավորներին» :

Հայ ժողովուրդը լի յետեր յերախտադիտութեան զգացմունքով դեպի այդ հաղթանակների վոզեչնչոզ ու դեկավարող մեծ Ստալինը, վորի հայրական ձեռքը յերկիրը հասցրեց յերջանկութեան :

Լենինյան-ստալինյան ազգային ճիշտ քաղաքականութեան, սիրելի Ստալինի հայրական հողատարութեան արդունքն ե հայ ժողովրդի և Հայաստանի կուլտուրայի ու արվեստի այդ աստիճան ծաղկման գործը : Մեր պանծալի կուսակցութեանն ու Սորհրդային հզոր պետութեանը ինչպես բոլոր ազգային փոքրամասնութեանները, նույնպես և հայ ժողովրդի կուլտուրայի ու արվեստի զարգացման համար խոշոր պայմաններ ու հնարավորութեաններ են ստեղծել ու ստեղծում, ստալինյան հողատարութեամբ են զնահատվում կազբերը : Այդ բանի փայլուն ապացույցն է՝ տասնորյակի մասնակիցներին կուսակցութեան ու կառավարութեան դեկավարների կողմից կրեմլում ընդունելը, նրանցից 134 հոգու ՍՍՀՄ-ի շքանշաններով պարգևատրելը, արվեստի աշխատողների համար բնակելի շէնք կառուցելու նպատակով 2 միլիոն ուրբլի, հայկական կոնսերվատորիայի շէնք կառուցելու համար 4 միլիոն ուրբլի հատկացնելը, տասնորյակի բոլոր մասնակիցներին յերկու ամսվա աշխատավարձով պարգևատրելը և այլն :

Ահա թե ինչպես են զնահատվում կուլտուրան, արվեստը և նրա փայլուն կատարողները : Հայաստանի աշխատավորութեանը տասնորյակի մասնակիցներին բարձր խանդավառութեամբ ճանապարհեց դեպի մեր անձայրածիր հայրենիքի մայրաքաղաքը՝ Մոսկվա, մեծ հետաքրքրութեամբ եր հետևում տասնորյակի ընթացքին, մեր արվեստի փայ-

լուն կատարողներին : Մայրաքաղաքի աշխատավորութեանը բուն ջնճութեամբ դիմադրեց տասնորյակի Մոսկվայից վերադարձած մասնակիցներին, վորոնք կուսակցութեան ու կառավարութեան արժանի զնահատակներն, Մոսկվայի աշխատավորութեան սիրո և հարգանքին արժանացած, վերադարձան :

Լենինի շքանշանով պարգևատրված Հայկանուշ Դանիելյանը և ուրիշները իրենց յերկրայիններում խորը յերախտագիտութեան զգացմունքով նշեցին մեր կառավարութեան ու սիրելի Ստալինի կողմից ստեղծված այն խոշոր հնարավորութեաններն ու հողատարութեանը, վորի շնորհիվ կուլտուրան և արվեստը հասցվել ե այդպիսի բարձր աստիճանի, նշեցին Մոսկվայի աշխատավորութեան սիրալիք վերաբերմունքը հանդեպ հայ ժողովրդի՝ հանձինս նրա արվեստի աշխատողներին :

Ընկ. Դանիելյանը և ուրիշները տասնորյակի ընթացքում ձեռք բերած հաջողութեանները շատ իրափամբ համարեցին Հայկոմկուսի կենտկոմի ու անձամբ ընկ. Հարությունյանի ամենորյա ողնութեան ու դեկավարութեան արդունքը :

Մի ամիս առաջ խորհրդային բոլոր ժողովուրդները տոնեցին Սասունցի Դավիթի հազարամյակը : Հազարամյակին նվիրված զրականութեանը լույս տեսավ հարյուր-հազարավոր որինակներով, թարգմանված ՍՍՀՄ-ի ժողովուրդների լեզուներով, և տարածվեց մի քանի որվա ընթացքում. այդ տոնը հանդիսացավ ստեղծագործ ու տաղանդավոր հայ ժողովրդի կեղեքիչների ու հարստահարողների դեմ մի քանի հարյուրամյակների ընթացքում շարունակ մղած պայքարի հավերժացումը : Այս յերկու որինակները հայ ժողովրդի հերոսական պայքարի ու ստեղծագործական աշխատանքների ցուցադրումն են : Ահա ինչու լայնածավալ Սորհրդային յերկրի բազմազգ և բազմամիլիոն ժողովուրդներն այդքան մեծ հետաքրքրութեամբ ու հրճ-

վանքով դիմավորեցին ինչպես Սարունցի Գավիթի 1000-ամյակը, նույնպես և հայկական արվեստի տառնորդակը: Ուրախ ու յերջանիկ հայ ժողովրդի և Հայաստանի աշխատավորութան մեկ միլիոն 281 հազար 600 հոգուց՝ 561.600 հոգին խորհրդային իշխանութան լուսապայծառ տարիներին ծնունդն են, վորոնք փարթամ կերպով աճում ու սովորում են, վորոնք չեն տեսել ցարիզմի ու դաշնակցական կոզոպտիչներին հրեշավոր գործերը 1919—20 թվերին և այն, թե ինչ դրութան մեջ էլին իրենց ծնողները: Այդ թվերի ազգաբնակիցության աճման մասին խոսել չարժե, այդ ժամանակ մարդիկ կոտորվում և մահանում էին և վոչ աճում: Սակայն 1913 թվի համեմատութամբ՝ 19 տարիներին աճը ուկորդային է: 1913 թվին յուրաքանչյուր 1000 հոգուն ծնունդ լինում էր 34 մարդ, մահանում էին 18, աճում էր 16 հոգի: 1936 թ. ծնվում էին 42, մահանում 14, աճում էր 28 հոգի: 1938 թվին ծնվում էին 44, մահանում 13, աճում էր 31 հոգի: 1939 թ. հունվարի մարդահամարից հետո մինչև հոկտեմբեր ամիսն ազգաբնակիցությունն աճել է մոտ 28.000 հոգով, 1913 թվի հետ համեմատած, այժմս նվազագույն չափերի յե հասնում մահացությունը:

Այս թվերը ցույց են տալիս մեր աշխատավորության նյութական ու կուլտուրական լավագույն պայմանները: 1914 թվի 17 բուժական հաստատությունների փոխարեն Հայաստանում 1938 թ. դործում են 64 բուժ. հիմնարկություն 2.727 մահճակալներով, այդ թվում կան 12 ծննդյան տներ 442 մահճակալներով: Գործում են 8 հատ կոլխոզային ծննդյան տներ 45 մահճակալներով, հակամալարիային կետեր 36 հատ, սեղոնային և մշտական մանկամտուրներ 624 հատ, վորտեղ ընդգրկված են 13.932 յերեխաներ:

Այժմս դործող յերկու սանատորիաները իրենց 449 մահճակալներով մինչև 1939 թ. հոկտեմբերի 15-ը սպասարկել են 1.485 հիվանդի և 9 հանդստյան տները, 1061 մահճակալ-

ներով, սպասարկում են տարեկան մեծ քանակությամբ հանգրստացողներին: Այս բոլոր միջոցները նպաստում են մեր յերջանիկ ժողովրդի ավելի առողջ լինելուն, և մահացությունն իջեցված է նվազագույն չափի:

Կառավարութան վորոշումները՝ արորտն արգելելու, բազմազավակ մայրերին նպաստ տալու մասին նույնպես խոշոր խթան հանդիսացան ազգաբնակիցության աճման գործում: 1938 թվին նպաստ ստացող բազմազավակ մայրերի թիվը կազմում էր 3.110 հոգի. նրանք պետությունից ստացել են՝ 1938 թվին 15.540.000 ռուբլի: 1939 թվի նոյեմբերի 1-ին 2.870 հոգի էլին, վորոնք ստացել են 16.007.000 ռուբլի:

Ժողկոմխորհն ամեն որ ստանում է մի քանի տառնյակ վորոշումներ բազմազավակ մայրերին նպաստ տալու մասին: Հանրապետութան մեջ մի քանի հարյուրներին յե հասնում 8—9—10—11 և ավելի յերեխա ունեցող մայրերի թիվը, վորոնք պետությունից ստանում են տարեկան 2—ից—5 հազ. ռուբլի և դեռ ավելի դումար: Այդպիսով մեր յերջանիկ և ուրախ մայրերը հայրենիքին տալիս են առողջ ու կենտուրախ մանուկներ:

Խոշոր չափերի յեն հասնում Սոցապահութան ժողկոմատի այն դումարները, վոր տրվում են հաշմանդամներին, ծերերին, հիվանդներին, մանկատներին, հոգեբուժական հիմնարկներին, սանատորիաներին, տրախոմայի, մալարիայի դեմ պայքարելու բուժհիմնարկներին. այլ տեսակի ծախսեր 1938 թվին յեղել են 11 միլիոն 594 հազար 600 ռուբլի, իսկ 1939 թ. 13 միլիոն 400 հազ. ռուբլի, չհաշված տեղական բյուջեյով հատկացված ծախսերը:

Մեր կուսակցութան ամենորյա հոգատարութան արդյունքն է բնակարանային ու կոմունալ շինարարութան հսկա տեմպերով ծավալումը: Յեթե 1932 թվին կար պետա-

կան բնակարանային Ֆոնդում 271.594 քառ. մետր տարածութիւն, ապա 1938 թ. կար 430.220 քառ. մետր տարածութիւն, իսկ 1939 թվին ավելի խոշոր չափերի յետեւ այն:

Հանրապետութեան մեջ, առանց Յերեւան քաղաքի, կառուցված են 32 հյուրանոց, 90 հանրակացարան, 27 բաղնիք, 14 ջրմուղ, բնակելի շէնքեր 74.577 քառ. մետր: Այս թվերը ցույց են տալիս, վոր մեր շրջանների շինարարութիւնը կատարվում է աննախընթաց թափով:

Բոլոր շրջաններում, առանց բացառութեան, մեր աշխատասեր կոլխոզներն ու կոլխոզնիկները կառուցել ու կառուցում են լուսավոր ու մաքուր բնակարաններ իրենց բոլոր հարմարութիւններով: Չափազանց շատ է այն կոլխոզնիկների թիվը, վորոնք կղմինդրածածկ յերկհարկանի, ապաստակած առաստաղով ու հատակով բնակարաններ են կառուցել: Կառուցում են աղումբներ, դյուլիսորհուրդների և կոլխոզների գրասենյակներ, մաքուր ու լուսավոր գոմեր, պահեստներ և բազմատեսակ այլ շինութիւններ:

Շատ դյուլեր յենթարկված են պլանավորման, կառուցվում են կուլտուրայի և հանդստի պարկեր, բաղնիքներ, ճաշարաններ, հացի փոեր և այլն:

Այս բոլորը կատարվել ու կատարվում են՝ դյուլատրնատեսութեան կողեկտիւցման, նրա անատ բերքատվութեան շնորհիւ: Խորհրդային բոլոր ժողովուրդների նման, մեր աշխատավորութիւնն ուրախ է ու յերջանիկ, աշխատասեր է ու մարտնչող:

19 տարիների ընթացքում իսպառ փոխվել է Խորհրդային Հայաստանը, ուղղակի դարձել է անճանաչելի: Հանրապետութեան մայրաքաղաքը այժմս ունի այն ամենը, ինչ ունեն մեր յեղբայրական հանրապետութիւնների մայրաքաղաքները: Յերեւանում կառուցված մի շարք գործարանները, թատրոնները, կինոները, բնակելի ու հյուրանոցային

բաղմահարկ ամուր շէնքերը, ամֆատապատված ու սալահատակված լայն ու լուսավոր փողոցները, կուլտուրայի ու հանդստի պարկերը, մի քանի փողոցներով անցնող տրամվայները, հսկա ելեկտրոկայանները մեր Հանրապետութեան պարծանքն են հանդիսանում: Դժվար է թվարկել ամենորայ այն խոշոր շինարարութիւնները, ինչ կատարվում են մայրաքաղաքում: Որինակի համար բավական է նշել Ստալինի անվան պրոսպեկտը, կայարանի հրապարակն ու նրա շարունակելի փողոցը, Ժող. տունը, վորի վրա ծախսված է 12 միլիոն ուրլի և այլն:

Այժմվանից ձեռնարկված է և Նոյեմբերյան հեղափոխութեան 20-րդ տարեդարձին պատրաստ կլինի, ճնշված մարդկութեան ազատարար, առջավոր մարդկութեան մտքի ստեղծագործ, մեր անհաղթ կուսակցութիւնը ստեղծող Լենինի հուշարձանը:

Վողջ Հանրապետութեան ու մայրաքաղաքի աշխատավորութիւնը մեր փառապանծ կուսակցութեան ղեկավարութեամբ ձեռք բերած հաջողութիւնների համար յերախտադիտութեան զգացմունքով են հիշում մեծ Ստալինին: Դրողները, բանաստեղծները, աշուղները իրենց յերգերի լավաղույններից լավաղույնը նվիրում են նրան, ում անվան հետ է կապված իրենց հայրենիքի վերածնունդը:

Հայ ժողովրդի ախնավոր բանաստեղծ՝ Լենինի շքանշանով պարգևատրված Նայիրի Զարյանն իր յերգերի մի քանի տողերի մեջ այսպէս է նկարագրել Հայ ժողովրդի նվիրվածութիւնը, անմոռանալի յերախտադիտութեան զգացմունքները՝

«Յերգում եմ քեզ, մեծ Ստալին, դու հարագատ ամենիքն,
Դու ազգերի յերջանկութեան նարտարապետ ու դարբին...
Դուք ոգնութեան լույս նետեցիք ժողովրդին իմ չոքած,
Դուքս կոչեցիք մահվան վիհից դեպի կյանքի դուռը բաց...
Յեկ իմ չքնաղ Հայաստանի ծաղկածիծաղ լեռներում

Իր նոր աշխարհն է կառուցում քեզնով լեցուն մի սերունդ: Յե՛վ յես նրա ծոցից յելած մի խանդավառ բանաստեղծ, Բերում եմ քեզ իմ յերջանիկ ժողովրդի սերը մեծ, Յերգում եմ քեզ, մեծ Ստալին, դու հարազատ ավենգին, Դու մարդկության յերջանկության նարտարապետ ու դարբին»:

Ազատագրված, ուրախ ու յերջանիկ Հայաստանի աշխատավորությունը խորհրդային իշխանության տարիներին իր սեփական դարոցներում կրթել ու դաստիարակել է կոմունիզմի դործի համար մարտնչող մեծ քանակությամբ կադրեր, վորոնք անդուլ պայքարում են կռոււնիզմի կառուցման, ժողովրդի բարեկեցիկ կյանքի համար, կադրեր, վորոնք տեխնիկայի թամբին նստած՝ պատվով են արդարացնում իրենց վրա դրված հույսերը:

19 տարիների ընթացքում պատրաստված են՝ 570 ճարտարապետներ, 771 գյուղատնտեսներ, 865 անասնաբույժներ և զոտեխնիկներ, 516 տնտեսագետներ, 949 բժիշկներ, 1.473 մանկավարժներ, 54 արվեստի աշխատողներ, 692 կուս. և խորհրդային աշխատողներ և այլն:

Ինչպես նշված կադրերից, նույնպես և ժողտնտեսության բոլոր բնադրավառներում խոշոր ու բեղմնավոր աշխատանք կատարողներից ԽՍՀՄ-ի շքանշաններով պարգևատրված են ավելի քան 400 հոգի, Հայկական ԽՍՀ շքանշաններով, պատվոգրերով ու դանաղան կոչումներով՝ ավելի քան 927 հոգի: Այս թվերը ցույց են տալիս, մի կողմից, մեր աշխատավորների բեղմնավոր ու ստեղծարար աշխատանքները, մյուս կողմից մեր կուսակցության ու խորհրդային իշխանության հոգատար վերաբերմունքն ու արժանի գնահատականը լավագույն աշխատողների նկատմամբ:

Հայ ժողովուրդն ու Հայաստանի աշխատավորությունը շարունակ ապացուցել են իրենց համախմբվածությունը, սերն ու նվիրվածությունը մեր մայր կուսակցությանը,

խորհրդային իշխանությանն ու սիրելի Ստալինին: Նրանք այդ ցույց տվին ԽՍՀՄ-ի և Հանրապետության Գերագույն Խորհուրդների ընտրությունների ընթացքում, իրենց ձայնը տալով կուսակցական և անկուսակցական Ստալինյան բուկի թեկնածուների ոգտին:

Հայկական ԽՍՀ Գերագույն Խորհրդի ընտրություններին Հայաստանի աշխատավորների 99,06%-ը մասնակցեցին ընտրությանը և թեկնածուների ոգտին ձայն տվին 99,67%-ը:

Անցյալ յերկու ընտրությունների հարուստ փոյճի հիման վրա անց են կացվում Հայկական ԽՍՀ աշխատավորների դեպուտատների տեղական Խորհուրդների ընտրությունները, Հայկական ԽՍՀ Սահմանադրության և աշխատավորների դեպուտատների շրջանային, քաղաքային, դպրոցական և ավանային Խորհուրդների ընտրությունների կանոնադրության համաձայն:

Այժմյան ընտրությունները բավականին մանրակրկիտ, բազմադան և ավելի շատ աշխատանք են սրահանջում: Սխալ են նրանք, վորոնք անցյալ ընտրությունների հաջողություններով հարբած՝ յերբեմն ինքնահոսի յեն մատնում ընտրությունների չափազանց պատասխանատու աշխատանքները, կարծելով, թե առանց հետևողական և լուրջ աշխատանք կատարելու, աղիտացիան յուրաքանչյուր ընտրդի հասցնելու, կստանան այն արդյունքը, ինչ ստացվեց անցյալ ընտրություններին:

Պետք է նկատի ունենալ, վոր Հանրապետության մեջ կան 9 քաղաք, 4 քաղաքային ուայոն, 9 քաղաքատիպ վայր, 38 շրջան, 672 գյուղխորհուրդ, 8 բանվորական ավան: Պարզ և ուրեմն, թե վորքան աշխատանք է պահանջվում՝ նշված Խորհուրդների դեպուտատներ ընտրելու համար: Նամանակ վանդ, վոր ընտրելու յենք 11.965 դեպուտատ, վորոնցից՝ 1.158 շրջխորհուրդների, 740 քաղխորհուրդների, 351 քաղ.

ուայնորհուրդներին, 9.408 դյուղխորհուրդներին 308 ավա- նային (վորի հետ հաշված են քաղաքատիպ վայրերը) թոր- հուրդներին դեպուտատներ:

Յեթե նկատի ունենանք, վոր կազմակերպվել է 1.174 տեղամաս, 770 ընտրական հանձնաժողովներ, 11.965 ոկ- րուղներ, ապա տեղամասային, ոկրուղային ընտրական հանձնաժողովներում պետք է ընդգրկվեն մոտ 69.426 մարդ, վորից՝ 4.632 հորի ընտրական հանձնաժողովներում, 51.044 ոկրուղային հանձնաժողովներում և 13.750 տեղա- մասային հանձնաժողովներում: Պարզ է, թե վորքան աշ- խատանք է պահանջվում այդ ուղղութայամբ:

Հանձնաժողովներին բոլոր անդամներն առաջադրվում են հասարակական կազմակերպութայուններին և աշխատավոր- ներին ընկերութայուններին կողմից, հետևապես հանձնաժո- ղովներին յուրաքանչյուր անգամ պետք է լինի աշխատող ու պայքարող լավագույն ընկեր:

Հոկտեմբերին 24-ից, վորը հանդիսանում է ընտրու- թայունների կամպանիայի սկիզբը, ծավալվել են դործնական աշխատանքներ, տեղերում ձեռնամուխ են յեղել տեղամա- սեր, ոկրուղներ կազմելու և հրապարակելու: Ընտրական ոկրուղային, տեղամասային հանձնաժողովներին կազմը ըն- տրվել և համապատասխան թորհուրդներին կողմից հաս- սատվել է: Տեղերն են ուղարկված ընտրութայուններին ձեռ- բը, տեղերում շրջխորհուրդներին և քաղխորհուրդներին բյու- լետներն տպագրելու համար. համապատասխան քանակու- թայամբ թուղթ արդեն ուղարկված են շրջաններին դյուղա- կան և ավանային թորհուրդներին ընտրութայան համար տպա- գրված բյուլետեններ: Արդեն կազմվել են ընտրողներին ցուցակները և ընտրողները ծանոթացել են դրանց:

Այդ բոլոր նախապարաստական ու դործնական աշխա- տանքները կատարվում են ընտրութայունները հաջող անցկաց-

ներու համար: Արդեն առաջադրվում են շրջանային, քաղա- քային, ուայնական, դյուղական և ավանային թորհուրդ- ներին դեպուտատութայան թեկնածուների թեկնածութայուննե- բը:

Մեր շրջանային կուսակցական ու խորհրդային մասա- ները պետք է նկատի ունենան, վոր ամենափոքր շրջանում անգամ 200 հոգուց ավելի դեպուտատներ են ընտրվելու: Անհրաժեշտ է այժմիկանից լուրջ աշխատանք կատարել՝ լա- վագույններից լավագույններին առաջադրելու դեպուտա- տութայան թեկնածուներ:

Մեր աշխատավորական մասաները, կուսակցական և անկուսակցական բուլլետենները պետք է ընտրեն այնպիսի մարդկանց, վորոնք արտադրութայան մեջ իրենց արդարացրել են վորպես ստախանովականներ ու հարվածայիններ, դա- սակարդային թշնամիների դեմ անողք մարտնչողներ, ադ- նիվ ու հայրենասեր, կոմունիստական կուսակցութայունը ան- հուսուրեն նվիրված մարտիկներ, ուրիշ խոսքով՝ պայքա- րի մեջ խասանցիների, արտադրութայան մեջ ստախանովա- կանների նման մարտիկներ:

Մեր յերկրի ուրախ ու յերջանիկ ժողովուրդները բո- լոր Հանրապետութայուններում ընտրում են իրենց տեղա- կան թորհուրդները այն պահին, յերբ անդրիական ու Ֆրանսական իմպերիալիստները նվաճողական պատերազմ են մղում, կամենալով աշխարհը վերածել նոր արյունահեղ և սպանողանոցի: Աշխատում են, վորքան հնարավոր է, շատ սարանդանոցի: Անհրաժեշտ է ներգրավել պատե- չեզոք յերկրներ (ինչպես Թայուրքիան է) ներգրավել պատե- չեզոք ոբրիտի մեջ, ստեղծել աշխարհը վերաբաժանելու հո- շոտիչ գայլերի նորոգված վորջ, նոր վերոայան վորջ:

Դա յե պատճառը, վոր Անգլիան և Ֆրանսիան ավելի քան յերկու ամիս է, ինչ անիմաստ պատերազմ են մղում Գերմանիայի դեմ: Ամբողջ աշխարհին հայտնի յե, վոր թորհրդային իշխանութայունը վարել է ու վարում է խաղա-

ղասիրական քաղաքականութիւնն. այդ և ապացուցում ՌՍՀ Միութեան Գերագույն Խորհրդի արտակարգ Հինգերորդ սեփայում ընկեր Մարտավի դեկուցումը:

Պաշտպանելով խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը, խորհրդային իշխանութիւնը աշխատում է վոչ միայն ապահովել Սոցիալիզմի յերկրի խաղաղ աշխատանքը, աշխատավորներին յերջանիկ կյանքը, այլ և աշխատում է, վոր խաղաղութիւն լինի ամբողջ աշխարհում, ամեն կերպ ոգնում է ու միջոցներ և ստեղծում Յեմբուպայի այլեկոծված պատերազմից ապահով պահելու մեր սահմանակից ու սահմանից դուրս մանր պետութիւնների անվտանգութիւնն ու խաղաղ աշխատանքը: Այդ բանի ապացուցն են Լատվիայի, Լիտվայի, Եստոնիայի հետ կնքած պայմանագրերը: Խաղաղասիրութեան ու ճնշված ժողովուրդներին ոգնելու փայլուն ապացուցն է Արևմտյան Ուկրաինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի դարերից է վեր ճնշված ժողովուրդների ազատագրումը:

Ինչպես հայտնի յէ, Արևմտյան Բելոռուսիայի և Արևմտյան Ուկրաինայի աշխատավորութիւնը բուն կերպով ու խանդավառութեամբ դիմավորեց Կարմիր բանակի զաջարի զորամասերին, իրենց ընդմիշտ ազատագրողներին: Աշխատավորութիւնն իր ժողովրդական ժողովների դեպուտատներին նակազ տվեց և բուն կերպով պահանջեց՝ հաստատել խորհրդային իշխանութիւն, մտնել Խորհրդային Ուկրաինայի և Խորհրդային Բելոռուսիայի կազմի մեջ:

Ժողովուրդը պահանջեց իր դեպուտատներին՝ բռնագրավել կալվածատերերի, չինովնիկներին, պետական ու յեկեղեցական հողերը, ազդայնացնել բանկերն ու խոչոր արդյունաբերութիւնները: Արևմտյան Ուկրաինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի ժողովրդական ժողովները կատարեցին ժողովրդի բոլոր պահանջները. ժողովրդական ժողովներն ընտրեցին իրենց լիազորված հանձնաժողովները և ուղարկեցին Մոսկվա՝ դիմելու ՌՍՀՄ Գերագույն Խորհրդ-

դին, վոր ըավարարի աշխատավորական մասսաների պահանջները:

ՌՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի արտահերթ Հինգերորդ սեփայն ընդառաջելով այդ չափազանց նշանակալից պահանջներին՝ վորոշեց՝

«Բավարարել Արևմտյան Ուկրաինայի ժողովրդական ժողովին ինդերը և Արևմտյան Ուկրաինան մտցնել Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնների կազմի մեջ, այն վերամիացնելով Ուկրաինական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեանը»:

Նույն ձևով ու բովանդակութեամբ էլ վորոշում է կայացվել Արևմտյան Բելոռուսիայի նկատմամբ՝ «Բավարարել Արևմտյան Բելոռուսիայի ժողովրդական ժողովին ինդերը և Արևմտյան Բելոռուսիան մտցնել Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնների Միութեան կազմի մեջ, այն վերամիացնելով Բելոռուսական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեանը»:

Չտեսնված ցնծութեամբ դիմավորեցին Արևմտյան Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի ժողովուրդներն այդ պատմական վորոշումները, նույն ցնծութեամբ ու հրճվանքով դիմավորեցին Խորհրդային 170-միլիոնանոց ժողովուրդները արյունակից ուկրաինացիների և բելոռուսների մուտքը իրենց իրավահավասար մեծ ընտանիքի մեջ:

Մեր լայնածավալ հայրենիքը հզոր է ու անպարտելի, խորհրդային ժողովուրդը աշխատող է ու մարտնչող, հայրենասեր է ու յուրաքանչյուր վերջով հողը արյան վերջին կաթիլով պաշտպանող:

Մտալինյան հեղամյակները յերկրին տվին և տալիս են այն ամենը, ինչ հատուկ է Սոցիալիզմի հայրենիքի էլ ավելի ծաղկմանն ու զարգացմանը, ինչ անհրաժեշտ է խաղաղ ու յերջանիկ կյանքի հիմքը, կոմունիզմը պաշտպանելու համար:

Հնգամյակի տարիներին յերկիրն ապահովվեց ինքնապաշտպանման ժամանակակից անհրաժեշտ միջոցներով: Խորհրդային ստեղծագործ, աշխատասեր ժողովուրդն իր հայրենիքը սիրում է սեփական կյանքի նման, պատրաստ է թշնամու վտանձգութեան դեպքում ջանքատեղի նրան նրա խի տերիտորիայում: Այդ բանի ապացույցն են Խասան լճի շրջանում տեղի ունեցած դեպքերը, վորոնք լի յեն խորհրդային հերոս ժողովրդի խիզախ սահմանապահների անորինակ սխրագործություններով: Այդ ապացուցում են Արեմբոյան Ռեկրահայի և Բելոռուսիայի տանջված ժողովուրդներին ազատագրելու ընթացքում, լեհական ջախջախված կառավարության գործերի դեմ մարտնչելիս քաջարի Կարմիր Բանակի կատարած աննման սխրագործությունները:

Այդ և նման փաստերն ապացուցում են այն, վոր խորհրդային ժողովրդի ազատ կյանքի, խաղաղ աշխատանքի, անասման իրավունքների վրա թշնամիների կատարած յուրաքանչյուր վտանձգություն կվոչնչացվի նույն ձևով ու արագութեամբ, ինչպես Խասան լճի ու Լեհաստանի շրջաններում, վորովհետև Կարմիր Բանակը նույն խորհրդային հզոր ու անպարտելի բանակի ավանդարդն է: Հարկ յեղած դեպքում խորհրդային ամբողջ բանակը, 183-միլիոնանոց բանակը պայքարի կնետվի՝ թշնամիներին անխնա ջախջախելու համար:

Խորհրդային Հայաստանի աշխատավորութունը յեղել է և կմնա հավատարիմ մեր հզոր կուսակցութեանը, նրա փորձված դեկավար՝ սիրելի Ստալինին:

Հայաստանի աշխատավորութունը ինչպես միշտ, այս անգամ ևս կապացուցի իր սերն ու նվիրվածութունը մեր կուսակցութեանը և Խորհրդային ամենահզոր պետութեանը:

Հաջողութեամբ ընտրելով շրջանային, քաղաքային, քաղաքային ռայոնական, գյուղական և ավանային Խորհուրդների դեպուտատներին, մեր աշխատավորութունը մի խոշոր

և վճռական ջախջախիչ հարված կհասցնի Ժողովրդի վրիժախի թշնամիներին՝ աջ-տրոցկիստական-բուխարինական-դաշնակցական-բուրժուա-նացիոնալիստական իժերի մնացորդներին:

Մենք վստահ ենք, վոր մեր Հանրապետութեան աշխատավորութունը ինչպես միշտ, կլինի և կմնա հավատարիմ ու անձնվեր, մարտնչող ու կրքոտ հայրենասեր, վորովհետև մեզ դեկավարում է ամբողջ աշխարհի ճնշված մարդկութեան սիրելի, կոմունիզմի յուսատու ջահ, մեր յերջանիկ կյանքի հիմնադիր՝ մեծ Ստալինը:

Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Պատ. սրբագրիչ Լ. Արուստյան

Գլխավորի լրագր № 4, 2537, հրատ. № 763

Պատվեր № 248, տիրաժ 10.000

Հանձնվել է արտագրության 26/XI 1939 թ.

Ստորագրվել է տպագրելու 28/XI 1939 թ.

Գինը 30 կ.

Քաղաքական գրականության պետական հրատարակչության տպարան,
Ցերեխան, Ալլանյիբոյան № 65

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0428340

14139^m

ԳԻՆԵ 30 Կ.

Մ. ՄԱԿԻԱՆ

СОВЕТСКАЯ АРМЕНИЯ ЗА ДЕВЯТНАДЦАТЬ ЛЕТ

Государственное издательство политической литературы
Ереван ● 1939